

Avd: *HP*

Grupp: *1*

Mål: *W*

jämför R 18 Raoul Wallenberg

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 11 december 1955.

Personligt och strängt förtroligt.

83

Broder,

Såsom framgår av bifogade avskrift av ett protokoll upprättat av konsulatet i München samt av ävenlades bifogade tynne promemorior över samtal med tyske medborgaren Herman Weiss och lektor Langlet har vi funnit ett spår i Wallenbergsärendet, som kan bliva av avgörande betydelse.

I första hand gäller det nu för oss att komma i kontakt med de båda ungerska judarna som Weiss uppger sig ha träffat i Sverdlovsk. Känner Du någon helt tillförlitlig person på Israels beskickning i Budapest som kan tänkas känna till om och när den ungerska fångkontingenten från Sverdlovsk inträffat i Ungern? Skulle det visa sig att Du har en dylik kontakt kan det tänkas att vi skulle kunna spåra de båda Weisska sagesmännen. Övervägande flertalet fångar torde vara äldre än 32 år och en stor del torde återvända till sina respektive hemorter utanför Budapest. På så sätt skulle man möjligen kunna spåra våra vittnen inom en icke alltför stor krets i Budapest.

Därest Du har en kontaktman som Du litar på torde Du säkert genom att framhålla Wallenbergs stora insatser för att rädda tusentals judar under krigsslutet få vederbörande beredd till att samarbeta. Det är emellertid av största vikt att Din eventuella medhjälpare icke agerar på egen hand utan att han håller Dig i förväg orienterad och Du mig innan något egentligt fältarbete inledes.

Chargé d'affaires Greve Gustaf Bonde
B U D A P E S T

Då Du första gången tager upp detta ämne med Din kollega torde detta bäst ske utomhus eller i varje fall på en plats som är absolut säker mot avlyssning. Den allra största diskretion är nödvändig då vi därest spåret skulle vara falskt riskera förråda att vi icke veta var Wallenberg just nu befinner sig. Jag får bedja Dig agera med största skyndsamhet dock utan att taga några som helst risker. Skriftväxling och chiffer i detta ärende torde riktas till mig eller polchefen personligen. Försök dock att undvika för stor ökning i kurir-och chiffertrafiken.

Till sist får jag bedja Dig att så snart Du tagit del av detta brev och bilagorna att personligen bränna desamma.

*Din tillgivne
Rune S. Lundberg*

München 1955

Hermann Weiss

München Oktober
im der Krieger

Hermann Weiss

Avskrift.

Beim Konsulat erscheint Herr Hermann W e i s s, Pass Nr 9225372, ausgestellt von der Landeshauptstadt München, der lt. Heimkehrerbescheinigung vom Lager Friedland bei Göttinger Nr. 14 636 am 9. Oktober 1955 im Bundesgebiet eingetroffen ist. Derzeitige Adresse: München 8, Comenius Strasse 10.

Herr Weiss gibt folgendes zu

P R O T O K O L L :

=====

Ich war bei Kriegsende, d.h. im November 1944 bis Februar 1945 als deutscher Wehrmachtsangehöriger in Budapest stationiert und machte dort die Bekanntschaft des schwedischen Diplomaten Herrn Kacul W a l l e n b e r g. Aus jener Zeit ist mir ein weiterer schwedischer Diplomat, Herr Professor L a n g d y (?), Leiter des Schwedischen Roten Kreuzes, bekannt; darüber hinaus noch weitere Angehörige der Königl. Schwedischen Gesandtschaft in Budapest, Uelleut. 66 c, deren Namen mir leider nicht gegenwärtig sind. Meine Beziehungen zu Herrn Wallenberg wurden dadurch hergestellt, dass ich Gelegenheit hatte, in das jüdische Getto zu gelangen und auf diese Weise den Zielen der Schwedischen Mission meine Unterstützung angedeihen lassen konnte. Zu der Zeit, als Herr Wallenberg aus Budapest verschwand, befand ich mich noch in dieser Stadt und wohnte sogar in dem Hause der Königl. Schwedischen Gesandtschaft, Uelleut. 66 c. Später wurde ich selbst von den Russen verhaftet; es wurde mir u.a. vorgeworfen, dass ich insofern gegen die Interessen der Besatzungsmacht verstossen habe, als ich den Inhabern von Schwedischen Schutzpässen, die als englische Agenten angeklagt wurden, meine Hilfe habe zuteil werden lassen. Während meines zwangsweisen Aufenthalts in Russland habe ich keine Verbindung zu Herrn Wallenberg gehabt, auch nichts von ihm

von dritter Seite gehört. Erst als ich mich auf der Heimreise befand, traf ich zufällig auf dem Bahnhof Swerdlowsk/Ural zwei Bekannte aus meiner Budapester Zeit, die seinerzeit noch Schwedische Schutzpässe besaßen, 1948 aber trotzdem verschleppt wurden. Die Namen dieser beiden Personen sind mir leider nicht bekannt; diese Herren erklärten mir jedoch auf das Bestimmteste, dass sie Herrn Wallenberg, der ihnen aus ihrer Budapester Zeit bekannt war, noch vor kurzem, also vor August 1955, im Raume Kolimar/Sibirien, gesehen haben.

Ich bin durch einen Artikel in der Süddeutschen Zeitung vom 11. November 1955 wieder auf Herrn Wallenberg aufmerksam geworden und möchte hierdurch gern zu einer evtl. Klärung der Angelegenheit beitragen.

München, den 18. November 1955 /Am.

untert. Hermann Weiss.

12/12 900 a
erh
Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med Hermann Teddy Weiss, Oberleutnant, motoringenjör, född den 7 juni 1919 i München; adress Comeniusstrasse 10^I (bei Otto Weiss).

Sedan lektor Langlet med ganska stor visshet kunnat erinra sig att han i Budapest vid årsskiftet 1944-45 sammanträffat med en person Weiss och sannolikt även haft honom inneboende Ulleut 66c, begav jag mig lördagen den 3 december till München och sammanträffade med Weiss söndagen den 4. Jag föreställde mig som representant för Röda Korset.

Weiss berättade, att han inryckt som soldat i militärtjänst den 30 november 1938 med tjänstgöring vid Flugabwehrreg. nr 5 i München. Han deltog i kriget i Polen och var därefter stationerad i Lindau, Stuttgart, Mährisch Ostrava, Berlin, Sicilien, Nordafrika. I februari 1942 kom W. till Köln och var därefter stationerad i Duisburg och Münster och kom därefter åter till Mährisch Ostrava (där W:s hustru bodde och bor). Sedermera tjänstgjorde W. i Leipzig, Smolensk, Lüneburg och Kastrup. Efter ytterligare en tjänstgöring i Mährisch Ostrava kom W. i februari 1955 till Aalborg, varifrån han den 19 mars 1944 förflyttades till Budapest.

I juni 1944 sammanträffade W. i Budapest med en ungersk jude vid namn Juri Huszar, vilken tillsammans med en viss Otto Molnar arbetade å en judisk arbetsplats, tegelbruket Drasche. Huszar arbetade hos lektor Langlet och hade även haft med Wallenberg att göra. Genom Huszar kom W. i kontakt med Langlet. Detta hade W. gjort ungefär vid den tid, då han insåg att den tyska ställningen i Ungern var ohållbar och genom att söka skydd hos Svenska Röda Korset försökte W. undslippa att råka i rysk fångenskap - med andra ord deserterade W. Han uppgav, att

hans tjänster utnyttjats av Langlet och Wallenberg, då dessa behövde en man, som emellanåt kunde uppträda i tysk uniform och som därför kunde röra sig friare i Budapest. W. hade huvudsakligen fått i uppdrag att tillställa judar skyddspass. Det var under en sådan expedition som W. sammanträffade med de två ungerska judar, vilka han sedermera återsåg i Sverdlovsk den 24 september 1955.

W. tillfångatogs den 3 april 1945 av ryssarna i Budapest, där han vid denna tidpunkt levde "under jorden". Han fördes den 10 april 1945 till Focsani och därifrån till Vorosjilovgrad 144/14, där han vistades till 1949 och arbetade som chaufför och brigadier (arbetsledare) i ett bilgarage. I februari 1949 fördes W. till lägret Kadeefka 144/1. Den 31 december 1949 dömdes W. till 25 års tvångsarbete enligt § 58:6 och samtidigt därmed förflyttades W. till Perbemaika 144/6, varifrån han i mars 1950 flyttades till Brianka 144/7. Därefter kom W. i september 1952 till Krasnije Polje 144/1, varifrån han flyttades till Gundurovka 144/2, där han var kvar till januari 1952, då han förflyttades till Maximovka. I januari 1953 kom W. till Asbest 156/6, där han vistades till hemtransporten den 24 september 1955, då han inträffade i Sverdlovsk 456/2. Under hela sin lägertid hade W. använts som bilspecialist och arbetat som arbetsledare och chaufför i olika garage och verkstäder. Han hade aldrig varit utsatt för några längre förhör och aldrig blivit tillfrågad om sitt samröre med Svenska Röda Korset i Budapest. W. hade sökt göra det bästa av situationen i Ryssland och då han tydligen var en duktig motorman, fick han en något privilegierad ställning.

I Sverdlovsk kunde W. röra sig som en fri man och då han under fångenskapen förtjänat en "hel del rubel", vilka han icke kunde utföra ur Ryssland, gick han kvällen den 24 september ut för att "celebrera friheten". Han uppsökte därför restaurangen I. Klasse på Hauptbahnhof i Sverdlovsk. I restaurangen hörde W. att två personer talade ungerska och då han vände sig om, märkte han att personerna ifråga voro de ovannämnda ungerska judarna. W. inledde ett samtal med dessa och då han erinrade dem om att han en gång överlämnat svenska skyddspass till dem, kom samtalet in på Wallenberg. Härvid berättade de två ungrarna, att de så sent som under sommaren 1955 sammanträffat och personligen

talat med Wallenberg i Kolyma-området. W. hade givetvis icke någon kännedom om vilken betydelse som tillmättes den Wallenbergiska frågan och hade därför icke närmare gått in på frågorna om vid vilken lägerpunkt i Kolyma-området, som sammanträffandet med Wallenberg skett. W. förutsatte vidare, att Wallenberg hade rättighet att skriva brev och att sålunda de svenska myndigheterna hade kännedom om hans vistelseort.

De båda ungrarna ingick i en transport på cirka 100-120 ungrare, varav cirka 80% judar, vilka voro på väg att frigivas. W. fick intrycket, att hans båda ungerska bekanta skulle återvända till Budapest. Han kunde icke erinra sig namnen på dessa. Ungarna hade arresterats av ryssarna först 1948 "wegen eine politische Geschichte".

Då jag för W. visade en fotografisamling på c:a 20 kort, igenkände W. omedelbart Langlet (jag hade utökat det vanliga porträttgalleriet med ett antal fotografier av personer i samma ålder som Langlet). Om Langfelders fotografi sade W. att denne var "chaufför till Wallenberg". Då W. såg Angers fotografi sade han, att denne varit knuten till beskickningen och om Berg kunde W. meddela, att han spelat kort med denne i Ulleut 66c. Av Wallenberg fanns i fotografisamlingen tre bilder, varav dock W. endast kunde utpeka en; W. kom icke ihåg Angers och Bergs namn utan kände endast igen utseendet.

Om Ulleut 66c kunde W. meddela, att huset egentligen tillhörde en järnhandlare och att denne hade sitt lager i bl.a. källaren. Langlet hade ständigt i sitt sällskap där haft en "äldre dam", som talade "perfekt tyska".

På tal om övriga hus, som Svenska Röda Korset förfogade över i Budapest, nämnde W., att han avlämnat skyddspass bl.a. på Rudolph Ter 6 någon gång under januari 1945. W. ville minnas att han avlämnat passen till de båda ovannämnda ungerska judarna på denna adress. W. uppskattade deras ålder till f.n. 32 - 33 år.

Då vi diskuterade W:s hälsotillstånd och jag uttryckte min förvåning över hans välmående utseende, förklarade han, att han under större delen av fångenskapen fått tillräckligt med föda och att han efter återkomsten lagt kraftigt på hullet. Detta trots att han omedelbart efter hemkomsten intensivt börjat bedriva sport, främst fotboll och is-

hockey. Under fångenskapen hade han ofta sparkat fotboll. W. meddelade i detta sammanhang, att han vid hemkomsten blivit mottagen av sina tidigare idrottskamrater i München och att han nu arbetade som tränare för en sportklubb i München. Han nämnde även att han hade utsikt att som tränare få göra resor i utlandet och inom icke alltför avlägsen framtid hade han planer på att även resa med ett ishockey- eller fotbollslag till Budapest.

Jag reagerade icke på detta uttalande, då en viss provokationsrisk förelåg. Det hade ju annars legat nära till hands att fråga W. om han vid resan till Budapest trodde sig ha möjligheter att spåra de båda ungerska judarna och därmed förråda vårt intresse för detta spår och blotta att vi icke nu vet var Wallenberg befinner sig. Jag sade W. i stället att jag var mycket tacksam för alla hans upplysningar och för det intresse han visade, men att spåret åtminstone vad tidsfaktorn beträffade icke helt stämde med vad vi tidigare visste och "vi vet en hel del om denna sak".

I stället sade jag till W., att han, därest han reste till Budapest, skulle vara mycket försiktig, då han uppsökte sina tidigare vänner, då dessa skulle kunna komprometteras genom ett besök av en utlänning. W. sade sig förstå detta mycket väl, men han ville mycket gärna träffa Juri Huszar. Då vi talade om Huszar, kom resonemanget in på Röda Korsets möjligheter att sända Huszar ett paket. Jag sade, att detta icke ginge för sig, då de ungerska myndigheterna icke tillåte sådana försändelser. Dessutom vågade mottagarna oftast icke acceptera paket från utlandet. Den enda möjlighet att få ett paket till Huszar vore om W. skickade en personlig hälsning genom mig till denne, exempelvis i form av ett fotografi. Detta sade jag för att erhålla ett fotografi, som vi senare i kontrollsyfte kunde visa för Lenglet, Anger, Berg och Medzey. W., som tydligen var angelägen om att hjälpa Huszar hämtade därefter två fotografier i sin bostad och jag lovade göra mitt bästa, ehuru jag givetvis icke kunde garantera att Huszar skulle få någon hjälp. Det ena fotografiet är taget under kriget i Mährisch Ostrava, det andra efter hemkomsten.

W. berättade om Huszar att han är son till en Imre

Huszar, vilken även arbetade för Langlet. Huszars adress i Budapest är Kissfaludy Utca 29. W. har från Ryssland skrivit till Huszar och dennes broder Lazlo Huszar, vilken ävenledes är bosatt i Budapest under adress Lizt Verdenz Ter 6. *Furme*

Om Wallenberg kunde W. berätta, att han en gång skaffat denne en bilruta hos Ford-representanten Adam Torro i Vace Ut. Wallenberg bar i allmänhet en "mörk paletot" och pälsmössa.

På frågan om W. under fångenskapen träffat någon skandinav, svarade han, att han i Asbest mött två norrmän:

Axel Ziegler, studerande, "känd skidlöpare i Holmenkollen", bosatt i Oslo. Född cirka 1925. Ziegler bortfördes från Asbest i augusti 1955. Vart visste icke W.

Gunnar Eriksson, studerande, sannolikt från Bergen. Född cirka 1925.

Båda norrmännen hade tillhört divisionerna Nordland eller Brunswick.

Stockholm den 5 december 1955.

(Gunnar Lorentzon)

Strängt förtroligt.

10 9/12 22 02

P.M.

Över samtal med lektor Waldemar Langlet den 7 december 1955.

Langlet kände icke igen Weiss' fotografi men ansåg det ändock icke uteslutet, att han träffat mannen under de hektiska dagarna före Budapest fall. Langlet kunde bekräfta, att han hade haft att göra med Imre Huszar och även med dennes son Juri. Om Imre Huszar sade Langlet, att denne vore en "förträfflig person", men Juri hade han kommit på med att denne förfalskat Langlets namn på Röda Korsets skyddsbrev.

Langlet hade använt Huset Ulleut 66c som högkvarter och sjukhus mot slutet av Budapests belägring. Huset tillhörde en ungersk järnhandlare vid namn Heinrich och Weiss' uppgifter om huset stämde väl överens med Langlets beskrivning.

I Rudolph Ter 6 sade Langlet att han haft tre kvinnliga skyddslingar, nämligen systrarna Mitzi och Maria Kola och deras moder. Däremot kunde Langlet icke erinra sig, att han haft några manliga skyddslingar där men höll det icke för helt uteslutet.

Fru Langlet är född ryska och talar perfekt ryska.

Stockholm den 6 december 1955.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

A v s k r i f t.

Budapest den 15 december 1955		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Personligt och strängt förtroligt

Ärade Broder,

Jag ber att få tacka för Ditt brev den 11 dennes, om vars mottagande i Wien jag den 13 via Norberg per telefon framförde en kryptisk hälsning.

För någon vecka sedan erhöll jag från en förtrolig förbindelse följande skriftliga information:

"In den vergangenen Wochen sind 780 ungarische Kriegsgefangene aus Russland zurückgekehrt. Sie wurden in einem Übergangslager in Nyiregyháza sortiert und von dort nach Sosto weitergeleitet. Cca 270 konnten zu ihren Familien zurückkehren, die übrigen wurden als Kriegsverbrecher erklärt und in verschiedene Gefängnisse überführt. Die meisten kamen von der Gegend von Krasnojarsk."

Under ett därpå följande samtal med Israels härvarande chargé d'affaires en pied bragte han själv nyheten på tal och undrade, om jag tänkte söka kontakt med någon medlem ur gruppen för att söka ett spår efter Wallenberg, för vars öde han själv och hans beskickning sedan så många år intresserade sig och om vilken vi ofta samtalat.

Det föll sig därför naturligt för mig, att idag taga kontakt med herr Katz med begäran om att få förelägga hans konsulatsavdelningschef några preliminära synpunkter på ärendet. Denna hans medarbetare är mig välbekant, och jag kan borga för hans pålitlighet. Jag började med att säga, att vi fått en mängd upplysningar

Kabinettssekreteraren A. L u n d b e r g,
Kungl. Utrikesdepartementet,
S t o c k h o l m.

om Wallenberg, men icke desto mindre voro intresserade av varje uppslag. Det föreliggande stämde ej helt med de tidigare men borde dock fullföljas. Under det därpå följande samtalet - varunder jag i allo iakttog Dina instruktioner - framkom

- a) att ingen av de båda kände till att en kontingent om "100 - 120 ungrare, varav cirka 80% judar", nyligen skulle ha återvänt från Sverdlovsk,
- b) att däremot min information om gruppen om 780 ungrare var riktig,
- c) att denna dock omfattade blott fyra judar, samt
- d) att herr Katz' medarbetare sammanträffat och talat med en av dessa (en läkare).

Det bestämdes, att herr Katz' medarbetare primo ånyo skulle åvägabringa ett sammanträffande med läkaren och i allmänna ordalag föra på tal dels frågan huruvida några ungerska judar från Sverdlovsk-trakten nyligen återvänt till Ungern, dels namnet Wallenberg sådant det nyligen aktualiserats i världspressen genom tyska krigsfångeuttagen. Min medhjälpare skulle därjämte seundo via adressen Rudolph tér 6 diskret söka utröna, huruvida de tre damerna Kola alltjämt befunno sig där ~~en~~ eller annorstädes? vi föreställa oss nämligen att Weiss' båda ungerska vänner - därest de återvänt till Budapest - kanske uppsökt huset, där de haft bekanta 1944 - 45. Detta utrönande kunde ske utan kontakttagande med någon annan person. När dessa båda åtgärder vidtagits, kommer min medhjälpare, att taga kontakt med mig för rapport och eventuellt förnyade instruktioner. Han har bemärkt att skyndsamhet är av nöden utan tagande av risker.

Till åttlydnad av Dina instruktioner har jag ej ansett mig böra tillgripa telegramvägen för denna preliminära rapport utan sparar den för framtida, mera bårdskande behov.

Jag hoppas då kunna återkomma med något positivt samt med begäran om tillstånd att inleda fältarbetet. Vid telegrafisk kontakt kommer jag att använda täckordet Josef för min medarbetare och Erwe för Wallenberg.

E. Bände

In den vergangenen Wochen sind ⁷⁸⁰ ~~cca~~ 400 ungarische Kriegsgefangene aus Russland zurückgekehrt. Sie wurden in einem Uebergangslager in Nyiregyháza sortiert. Ca 270 konnten zu ihren Familien zurückkehren, die übrigen wurden als Kriegsverbrecher erklärt und in verschiedene Gefängnisse überführt. ~~Zu dieser Kategorie gehört auch der gew. Generalstabsobers~~ Kádár, gew. Chef der Nachrichtenabteilung des ungarischen Generalstabs, der in Churchills Memoiren als Leiter der antinazistischen Bewegung in der ungarischen Armée genannt wurde. Er war mit den Alliierten in Radio-Verbindung und verhandelte mit Horthy's Einverständnis über einen Waffenstillstand. Die Deutschen haben ihn arretiert und nach der Okkupation ist er in russische Gefangenschaft geraten. Ein russisches Kriegsgericht hat ihn auf 10 Jahre Kerker verurteilt. Nach der Abbüße der Strafe wurde er durch die Russen freigelassen und die ungarischen Militärbehörden haben ihn wieder in Haft gesetzt.

*± und von dort nach
Sosto weitergeleitet.*

*9 die meisten kamen
von der Lager von
Krasnojarsk.*

Skulen 20/12 55

Besv 2/1

Broder!

Minnen stängs just nu och jag
minner inte oförligare bonn-
mentera leipzode förtedning.

Om judarna kan utpeka någon
politisk person bland de fö-
rtedade, vare det kanske bort
än genom kampförs hand såna
utpeka, om några av dem
avses politiskt brottsaktiga +
cellspioner o. dyf. Fångarna
börjar nog hålla reda på
sittant.

Överleva framför allt vid
eventuellt jättn vår anfigen
utömda cirkulär om tillväga-

gångsmätt vid juleis. Den
israeliter eller andra skall
användas för utfrågning
måste nogta inskrivas, att
inga som helst ledfrågor på
ställas eller upplysningar
lämnas. Bättre än att fråga
efter "nomen" och kanske att
fråga efter "utövning" som
varit i Budapest, som varit
uppmärksamhet i Budapest
et. dyl. " så att vid eventuella
läden till polisen denna
ide kan förstås, att
nomen UD ligger baksid.
Tänke dig så nog som

möjligt genom alla konspiratoriska
aspekter i böda debiteringen.
Stil.

Förteckningen för ider
mångfaldigas eller överlämnas
till någon.

Din tillfröelse
Anne S. Lundberg

P.M.

1.) Styhler, känd för oss från tyska Bukarest-beskickningen genom Bergeman m.fl., har förutom Lefortovska etc. vistats Kolyma. Styhler lämnade Magadan 19 september i år och passerade Sverdlovsk 23 september. Styhler tror följande ungrare frigivna ungefär samtidigt från Kolyma

1. Brigadier Nicolai Leybowitsch eller Lubowitsch född cirka 1921. Arresterad Budapest 1948. Obs! kan vara kommunist.
2. Ischtwan Molnar, född cirka 1919 bosatt Budapest.
3. Förnamn obekant, Molnar, cirka 1919, Budapest, kan vara Otto Molnar. Se P.M. över samtal med Weiss i München.
4. Horwath, son till ungersk överste cirka 1926, Budapest.
5. En viss "folktysk ungrare" Pfeiffer från Budapest.
6. Otto Regius, musiker, cirka 1915, Budapest.
7. Georg Bien, cirka 1926, Budapest. Har stått i brevkontakt med modern där.
8. En viss Seydali, cirka 1920, Budapest.

9. En Tiefenbacher, cirka 1920, Budapest.
10. En Bruckner i 40-årsåldern.
11. Flygaren Paul Garat, fri från Magadan februari 1955, Budapest.
12. En Berkisch eller Berglisch i 32-årsåldern.
13. Eugen Barta, cirka 1924.

Telefon och post har icke begagnats vid överförandet namnen Köln. Tillåter mig föreslå Bonde av säkerhetsskäl uppmanas först kontakta (låta kontakta) ev. judar bland ovanstående via säker kanal.

2.) Vid samtal med Tekker har denne bekräftat, att en person sannolikt identisk med Roedl legat svårt sjuk i Ziegelei 2 i Workuta under januari-februari 1948 tillsammans med Bannert och Carl Schneider. Schneider, som återkommit efterforskas av mig.

Köln den 19/12 1955.

Gunnar Lorentzon.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Budapest den 21 decembe 1915.

N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

8
A v g å e n d e

c h i f f e r t e l e g r a m .

Cabinet

Stockholm.

Dnr 43. För kabinettssekreteraren personligen. Mitt brev femtonde. Läkaren under primo hittills oanträffbar. Damerna under secundo spårade till ny adress Budapest men en av döttrarna numera journalist varför Josef icke beredd upptaga kontakt. Han söker f.n. utfinna huruvida modern utan risk kan approcheras. Hemställer bemyndigande låta honom kontakta modern, därest han själv bedömer dylikt tillrådligt.

Hänsyn dessa tunna trådar ifrågasättes möjligheten uppmåna Weiss resa Budapest såsom han själv planerat. Eventuell kontakt med beskickningen får då äga rum endast via Josef.

Bonde

EXP. 21.12.15
den affonen
E

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

8

Budapest den 22 december 1955.		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

I n k o m m a n d e
c h i f f e r t e l e g r a m.

Avsant Stockholm den 22 december 1955 kl. 18.40
Ankom Budapest den 22 december 1955 kl. 22³⁰

Svensk
Budapest.

Dnr 28. Edert chiffer 43. Avvakta före varje kontakttagande Lundbergs bläckbrev. Ytterst farligt om det läcker att en svensk efterforskas. Studera vidare (?) cirkulär 172 U. 4 oktober 1955 därefter (?) kan modern kontaktas uteslutande för utrönande om några judar återvänt från Sovjet. Undvik dra uppmärksamhet på kontakterna med Isra^leliterna.

Cabinet

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 28 december 1955.
Personligt och strängt förtroligt.

Kabinettssekreteraren

Besv 2/1

Broder,

I anslutning till mitt bläckbrev den 20 innevarande december vill jag icke underlåta att ännu en gång fästa Din uppmärksamhet på vissa riskmoment, som är förknippade med handläggningen av Erwe-ärendet. Mot dessa risker måst vi, som arbeta med ärendet, gardera oss på alla tänkbara sätt, då en läcka skulle kunna äventyra hela saken. Det är givet att ryssarna icke kunnat undgå att observera det omfattande efterforskningsarbete, som vi bedrivit och för övrigt ha vi icke stuckit under stol med detta. Det är därför att förmoda, att ryssarna och folkdemokratierna nu koncentrera sig på att söka utröna hur mycket vi i själva verket vet - kanske rent av i syfte att kunna utställa en sent daterad dödsattest. En tänkbar arbetsmetod härför är givetvis insättandet av provokatörer. Då Weiss på eget initiativ approcherat oss och hans vittnesmål dessutom är sensationellt vad tidsfaktorn (sommarren 1955) beträffar, är det ingalunda uteslutet att han utsänts i provokatoriska avsikter. Det är därför att förmoda, att Din beskickning nu ställts under skärpt övervakning eller kan komma att bli det, om man förstår att något är i görningen. Med hänsyn till de risker som ungerska medborgare löper vid kontakttagandet och med tanke på att det kan läcka ut att vi icke för närvarande vet var Erwe befinner sig, förstår Du säkert varför jag vill lägga Dig varmt om hjärtat att iakttaga den största

Chargé d'Affaires Greve B o n d e ,
B u d a p e s t .
- - - - -

försiktighet. Främst vill jag då erinra om följande punkter:

- 1) Försök att inskränka besöken hos israeliterna till ett minimum och för samtalen helst utomhus eller i en noggrant undersökt bil.
- 2) Vid "förhör" med vittnen får icke Erwe omnämnas utan vederbörande bör endast tillfrågas om de i fångenskapen sammanträffat med personer, som voro med i Budapest 1944-1945. Vid jakande svar bör frågan ställas, om bland dessa befunnit sig några mera kända personer eller utlänningar. Det är troligt att åtminstone judiska vittnen, som träffat Erwe, då erinrar sig detta utan att någon ledande fråga ställts.
- 3) Därest Du skulle märka att beskickningen står under bevakning, bör allt arbete i ärendet tills vidare inställas.

Din tillgivne

Arne S. Lundberg

(Arne S. Lundberg)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19 Budapest den 2 januari 1956.		
N:o		BIL.
Personligt och strängt förtroligt.		
AVD.	GR.	MÅL.
<i>HP</i>	<i>/</i>	<i>Spec. d. 55</i>

Ärade Broder,

Jag ber att få erkänna mottagandet av dels Ditt bläckbrev den 20 december med Lorentzons därtill fogade p.m. av den 19.12., dels Ditt handbrev den 28 i samma månad.

Jag är tacksam för Dina anvisningar och råd och skulle bara önska att deras tillämpning kunde leda fram till ett säkert spår. I dag har jag haft ett tredje möte med Josef. Det var negativt så till vida, att den tidigare omnämnde judiske doktorn alltså ej dykit upp från sin okända adress. Upplysningarna om gamla fru Kola hade ej heller varit av den natur, att han ännu vågat närma sig henne. Den journalistiska dottern tycks skrämma honom.

Vad beträffar namnen i Lorentzons p.m. föreföll honom blott ett tänkbart, nämligen Biens. Emellertid finge man ej glömma, att det i Budapest funnes något hundratal personer med detta namn, ej heller att flertalet av de från Sovjetunionen återkomna ungerska

Kabinettssekreteraren A. L u n d b e r g,
S t o c k h o l m.

Xp - l. 8/1

judarna alltjämt befunno sig i läger för screening och således voro oanträffbara.

Uppriktigt sagt tror jag ej att det kommer att visa sig möjligt att med nuvarande uppslag komma fram till resultat under iakttagande av sekretesskraven. Det försäkras mig här överallt att den ungerska judendomen - för vilken Wallenberg framstår såsom en helgonliknande martyr - vore beredd till snart sagt vilka uppoffringar som helst för att kunna medverka till mysteriets uppklärande. Kunde det sålunda blott bli känt i deras kretsar att han alltjämt efterforskas, skulle man kunna påräkna informationer från återvändande judar som sitta inne med dylika men nu icke förstå, vilket värde de kunna ha för hans tillrättaskaffande. Kan inte hans namn än en gång, som så ofta förr, aktualiseras i den svenska pressen och Radio Free Europe i anledning därav inspireras att taga upp ämnet i sina ungerska utsändningar? Dessa avlyssnas girigt i alla radioapparater här i landet. Jag har mig väl bekant, vad man där hemma anser om R F E, och tror mig ej heller kunna komma med något uppslag, som ej redan övervägts av dem som sköta handläggningen av ärendet. Jag vill bara delge Dig, hur man kan tänka sig att under i Ungern rådande förhållanden få tag på en uppslagsända, där resultatet kan stå i rimlig proportion till de riskersom åtgärden må innebära. Genom en aktion via R F E skulle blott bekräftas det för ryssarna redan kända faktum, att W. alltjämt efterforskas men intet behöva bli känt om, hur mycket vi i själva verket vet.

Kanhända är förslaget av för mig okänd anledning huvudlöst och ogenomförbart.

Såsom ursäkt kan jag blott anföra, att jag hyser ringa förhoppning om framgång med hjälp av för dagen till förfogande stående uppslag.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Kabinetssekreteraren

Stockholm den 17 januari 1956.

Personligt och strängt förtroligt.

Jonk 23/1

Broder,

Åberopande handbrev den 2 januari 1956 vill jag endast framföra ett par synpunkter, som är baserade på tidigare erfarenheter just från Din beskickning.

Vid ett tillfälle liknande den situation i vilken vi nu befinner oss utnyttjade vi genom israelitiska beskickningen vissa kontakter, vilket ledde till stora svårigheter. Sålunda blev vissa kontaktmän arresterade och beskickningsmedlemmarna ställda under bevakning av den ungerska polisen. Detta skedde trots att alla tänkbara försiktighetsåtgärder hade vidtagits.

En radioutsändning i Radio Free Europe skulle, hur oskyldigt den än vore formulerad, leda till att ungerska vederbörande med sin notoriska misstänksamhet skulle anse den vara inspirerad från svenskt håll. Detta skulle sannolikt leda till att ungerska polisen utsände provokatörer, som diktade upp felaktiga historier samt att beskickningen och dess medlemmar bleve satta under skärpt bevakning. Vidare skulle säkert en hel del välmenande judar söka upp Dig och komma med vittnesmål från tiden 1944-45, som vore tämligen värdefulla. Därest icke redan radioutsändningen väckt de ungerska myndigheternas misstänksamhet, skulle denna "ström" av vittnen draga uppmärksamheten till beskickningen med allt vad detta innebär.

Du har visserligen rätt i att vi därigenom

Chargé d'Affaires Greve B o n d e ,
B u d a p e s t .
- - - - -

riskera att även värdefulla vittnesmål gå förlorade och jag är därför av den meningen, att en utsändning i RFE måhända bör ske vid ett senare tillfälle, dock först sedan alla andra utvägar är utnyttjade.

Du nämner i Ditt brev, att de återvända ungerska judarna för närvarande befinner sig i läger för "screening". Under sådana omständigheter torde vi i första hand få avvakta att de utsläppas från detta läger och i möjligaste mån söka kartlägga vilka dessa judar är och tidpunkten för deras återkomst till Ungern. Det är väl sannolikt, att israelitiska vederbörande och de ungerska judarna själva på eget initiativ är intresserade för de återvända judarna, som befinner sig i det ungerska lägret och försöker få upplysningar om dessa och att på så sätt deras intressen sammanfaller med våra.

Jag får därför be Dig, att i görligaste mån undersöka hur härmed förhåller sig och är jag alltså intresserad av att få taga del av alla Dina uppslag och förslag i detta ärende.

Din Tillgivare
Arne S. Lundberg
(Arne S. Lundberg)

- 1) Gemensamt dag: pratade kvarnar
- 2) Knappast någon tidigare medelt sin levnad
vart: Österrike eller Tyskland.
- 3) En man missstämde: a) höll sig mer eller
mindre för sig själv b) på fråga om han
tolade tyska svarade han att han
kunde detta eller han tidvis varit
lograd helt med tyskar. c) Bock
hade en instruktion bända att veder-
börligt ej var helt ok (Johan Hermann)
- 4) Alla hem: våra två sveborsk, där
cirka 7000 ~~fånga~~ ^{fånga} de var främlingar.
Måste summera i. löst hem-
sänder de flesta till Tyskland.
7 november avreste de 55 meger-
tyska fångarna till Nijmegen. Bland
dessa var de 5 ju. Samt 5 andra
villan nu sitta i megeriska fångläger
av de återstående ⁴³ ~~55~~ ha de
korat sig i meger hos låvarne
aeförväntet. Transporten från
Sveborsk bestod av cirka 500 man
och varade 7 dagar. Vagnarna
öppna medelst roran genom
Sveborsk; i meger dock blev
långt.

5) De ju varit tillåtna med
tyskar, meger och meger
- eller trappan till alla
Nationaliteter.

- forts. -

- 69 De största järn rören i lägen
i Ukraina beslagna i Sovjet
cirka 2.000 km. nordost från
Moskva på gränsen till Asien.
Samt i strätungarna mellan
ett flertal av där de syssel-
sattes med bebyggelsarbete.
- 70 Brock; som genom 1-3 där omen-
klas om mig ~~fråga~~ ^{och} till
omöjligt fråga om W.
på tal.
- 87 Vid den senare följande måltiden
i Brock blev samtalen åter-
igen in på W. — B. bodde
och W. varit en mycket liten
samt varit ydligt värdig
från utgången, varpå han nämnde
bl. a. då han släpps; Vidare skulle
W. uttala B. vara god för-
klaras = en annan gång, B.
skall ha mycket betydelse
i stället för W. representation.
B. fick ofta besök av
främlingar. Blev, B. den-
nämnda även att Sverige
hade en egen Røde Kors-
representation i Tyskland.

1. Schandl, Istvan, född i Fenyöfö 1921
(Inga närmare detaljer f.n.)
2. Josef Glass, född den 1 juli 1921 i Pausching.
Tjeckisk nationalitet vid födelsen. Numera tysk.
Bekant: Marie Glass, Fulda, Abtstor 23 ?
Fauke: Ida Glass, Rheinphalz, Ingenheim, Zwerggasse 275.
Signalement: hår svart, längd 174, ögon blå,
Yrke: Kraftfahrrer (lång hår, lång frans, baka ögon)
3. Hans Berlinger, född den 19 oktober 1921 i Moragy Tolner
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Bekant: Peter Berlinger, (Bruder) Stuttgart-Feuerbach,
Triebweg 27,
Signalement: hår brunt, längd 166, ögon grå,
Yrke: Lantwirt. (Type sedan 1942 = inhärd: Wehrmacht)
(runt ansikte, litet slätkammad hår)
4. Johann Hermanitz, född den 20 december 1922, i Csávoly, Bács
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Bekant: Fader: Franc Hermanitz, Haidlfing, Kreis Landau,
Bayern.
Signalement: hår brunt, längd 166, ögon bruna,
Yrke: Landwirt. (Type sedan 1942 = inhärd: Wehrmacht)
(glasögon, en aning yvigt hår.)
5. Paul Müller, född den 16 september 1923 i Baschalmas.
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Bekant: Föräldrar: Adam König, Burlafingen, Sonnenwaag-
strasse 280, Kreis Neu-Ulm, Bayern.
Signalement: hår brunt, längd 168, ögon bruna.
Yrke: Schuhmacher.
(kortvågigt hår, sympatiskt utseende)
6. Anton Schlotter, född den 6 februari 1921, i Etyek, Fejér.
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Hustruns namn: Maria Schlotter, tysk, Schwaikheim, Göthe-
strasse 27, Kreis Weiblingen. (Har även barn, föräldrar och
syskon i Schwaikheim).
Signalement: hår mörkbrunt, längd 176, ögon bruna.
Yrke: Fleischer.
(benat, småkrusigt hår)
7. Zeppezauer, Johan, född 1922 i Kistárna. (Inga närmare detaljer.
Koms. fr. Nyiregyháza 20. nov. 1955) f.n.)

1. Schandl, Istvan, född i Fenyöfö 1921.
(Inga närmare detaljer f.n.)
2. Josef Glass, född den 1 juli 1921 i Pausching.
Tjeckisk nationalitet vid födelsen. Numera tysk.
Bekant: Marie Glass, Fulda, Abtstor 23 ?
Ida Glass, Rheinphalz, Ingenheim, Zwerggasse 275.
Signalement: hår svart, längd 174, ögon blå,
Yrke: Kraftfahrer
3. Hans Berlinger, född den 19 oktober 1921 i Moragy Tolner
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Bekant: Peter Berlinger, (Bruder) Stuttgart-Feuerbach,
Triebweg 27,
Signalement: hår brunt, längd 166, ögon grå,
Yrke: Lantwirt.
(runt ansikte, litet slätkammat hår)
4. Johann Hermanitz, född den 20 december 1922, i Csávoly, Bács
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Bekant: Fader: Franc Hermanitz, Haidlfing, Kreis Landau,
Bayern.
Signalement: hår brunt, längd 166, ögon bruna,
Yrke: Landwirt.
(glasögon, en aning yvigt hår.)
5. Paul Müller, född den 16 september 1923 i Baschalmas.
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Bekant: Föräldrar: Adam König, Burlafingen, Sonnenwaag-
strasse 280, Kreis Neu-Ulm, Bayern.
Signalement: hår brunt, längd 168, ögon bruna.
Yrke: Schuhmacher.
(kortvårigt hår, sympatiskt utseende)
6. Anton Schlotter, född den 6 februari 1921, i Etyek, Fejér.
Ungersk nationalitet vid födelsen, numera tysk.
Hustruns namn: Maria Schlotter, tysk, Schwaikheim, Göthe-
strasse 27, Kreis Weiblingen. (Har även barn, föräldrar och
syskon i Schwaikheim).
Signalement: hår mörkbrunt, längd 176, ögon bruna.
Yrke: Fleischer.
(benat, småkrusigt hår)
7. Zeppezauer, Johan, född 1922 i Kistárna. (Inga närmare detal
f.n.)

Namn:
 Föd:
 Tidigare kunnigt eller yttre:
 Poliser - 0 -

1. Vederbörandes nationalitet ?
2. Var blev vederbörande tillfångatagen ?
- ✓ 3. I vilket eller vilka läger har vederbörande uppehållit sig ?
- ✓ 4. Har vederbörande sammanträffat med någon eller några av nedanstående nationalitet ?
 - a) tyskar
 - b) österrikare
 - c) fransmän
 - d) ungrare
 - ✓ e) skandinavier _
 - f) italienare
 - g) polacker
 - h) tjecker
- ✓ 5. I vilket eller vilka läger och vid vilka tidpunkter ?
6. Hur voro förhållandena i lägret eller lägren ?
7. Av vilken anledning och i vilket sammanhang tillfångatogs vederbörande ?
- ✓ 8. Har vederbörande sammanträffat med eller hört talas om någon eller några diplomater i lägret eller lägren ?
 - a) vem
 - b) var
 - c) när
9. Har vederbörande fått någon hjälp av Röda Korset eller någon annan hjälporganisation ?
- ✓ 10. Har vederbörande träffat eller hört talas om en svensk vid namn
11. Har vederbörande kommit i beröring med några tillfångatagna ryssar ?
12. Har vederbörande haft någon brevkontrakt med sina släktingar eller någon annan ?

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Budapest den 27 januari 1956.

N:o

BIL

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

83

I n k o m m a n d e
c h i f f e r t e l e g r a m.

Svensk
Budapest.

Dnr 1. För Bonde från Kabinettsskreteraren. Av
Braunerhielm erfarit spåret Philip Fischer. Vad kan
Fischer tänkas veta? Har denne varit i rysk fången-
skap och i så fall; anser Josef Fischer pålitlig och
hur kan han i så fall lämna Ungern? Tag icke kontakt
Fischer innan dessa frågor klarlagts. Braunerhielm
underrättad med kurir idag. Tela.

Cabinet

Avs. Stockholm den 26 januari 1956 kl. 13,30
Ank. Budapest -"- " 20,00.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Budapest den 28 januari 19 56.

N:o

BIL.

INK. D. N:o 2.

AVD.

GR.

MÅL.

83
I n k o m m a n d e

c h i f f e r t e l e g r a m .

Svensk

Budapest.

Dnr 2. För Bonde från Kabinettsskreteraren.
Haft samtal med Allard om Ditt aktuella spår
och får be Dig diskutera frågan med Allard efter
dennes återkomst Wien 10 februari.

Cabinet

Avs. Stockholm den 27 januari kl. 17.30

Ank. Budapest "- " 21.35.

Full

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o 3		
AVD.	GR.	MÅL.

83

Avgående chiffterelegram BUD den 27 januari 1956.

Dnr 3 För kabinettsssekreteraren. Josef uppgivit Fischer varit i rysk fångenskap troligen i Östsibirien varför jag, utan kännedom om vad F. kan tänkas veta, bedömt uppslaget böra prövas. F. sitter alltså i läger i östra Ungern och kan därför ej kontaktas. F. som skriftligen hos österrikiska beskickningen här hävdar österrikiskt medborgarskap uppgiver, att ungerska myndigheterna skulle avse låta honom lämna landet inom kort. Beträffande pålitligheten intet bekant, varför kontakten avsetts tagas först när F. kommit till Wien. Anger orienterades av mig ^{jämval} om ovanstående 20 dennes.

Bonde

Exp. 27.1.56
av middag
E

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19 Budapest den 31 januari 1956.		
N:o		Bil.
<u>Personligt och strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Ärade Broder,

Jag ber att få tacka för Ditt personliga och strängt förtroliga brev den 17 dennes, vars synpunkter äro av stort värde för mig.

1. I vad avser mina ursprungliga ledtrådar (den judiske doktorn samt familjen Kola) finnes för dagen tyvärr intet positivt att meddela. Josef börjar tro att doktorn, som vid deras första och andra samtal i början av december sagt sig skola återuppsöka honom, råkat illa ut; myndigheterna ha ögonen på alla dem som återkommit från sovjetisk fångenskap och slå blint omkring sig med häktningar m.m. Alla äro skräckslagna. Som exempel kan jag nämna, att jag härförleden inspirerade en gammal dam att endast fråga sin brorson - som jag på annat håll erfärit just skulle ha återvänt från Östsibirien - i vilken trakt han vistats; damen sade mig senare att brorsonen vägrat svara henne under motivering att han för sin egen skull ej vågade nämna därom till någon samt att det för henne själv vore bättre att intet veta. Jag har hört

Kabinettssekreteraren A. L u n d b e r g,
S t o c k h o l m.

Xp. - kavi 3. 1. 56.

uppgivas, att de flesta återkomna skrämts till liknande tystnad.

2. I mina försök att med Josefs bistånd inringa det fåtal judar som succesivt utsläppas från "screening"-läger, fick jag upp den Philip Fischer, varom vi nyligen växlat meddelanden. Jag beklagar, att dessa nödvändiggjorts, därigenom att Braunerhielm uppenbarligen ej delgivit Dig den fullständiga orientering, som jag lämnade Anger vid mitt besök i Wien. I övrigt (jfr. sista stycket i Ditt brev) är tyvärr att konstatera, att med undantag för den förut nämnde doktorn ingen enda av de från öster återkomna och hittills "screenade" judarna (uppgående till högst ett dussintal) uppsökt israeliska beskickningen. Josef anger detta bero på dels det ringa antalet dels rädslan för repressalier från den ungerska polisen. I den mån någon skulle dyka upp eller eljest låta höra av sig, har Josef lovat bevaka vårt intresse.

3. Jag har jämväl gripit tillfället att åvägabringa diskret kontakt med en grupp om 7 tysk-ungerska krigsfångar, som tillsammans med 48 olycksbröder i november anlände till Ungern; av de senare sitta 5 alltså i fängelse, under det att de 43 ha bosatt sig här i landet. De 7 - som den 20 dennes lämnade Ungern f.v.b. till Väst-Tyskland - hade emellertid intet av intresse att berätta, enär de blott vistats i europeiska Sovjetunionen och varit samman endast med tyskar, ungrare och rumäner. Anledning saknas alltså att via Bonn uppsöka dem för vidare utfrågning. A toutes fins utiles behåller jag dock t.v. deras tysklandsadresser.

4. Katz menar, att en nästan lika effektiv "radioappell" som på ungerska via RFE i stället kunde ske på engelska via BBC; en sådan skulle möjligen vara ägnad att väcka mindre misstänksamhet hos ungerska vederbörande.

5. Katz och Josef säga mig att de, närhelst ett

- forts. -

riskfritt tillfälle därtill yppade sig, under samtal med sina ungerska stamfränder plägade föra på tal händelserna här 1944 - 45, varvid samtalet ofta fölle på Erwe. Hittills hade dock ingen positiv reaktion eller någon upplysning av minsta värde framkommit. Själv har jag samma erfarenhet. Vare sig jag sammanträffar med gamla vänner och bekanta från min förkrigstid här eller med nya förbindelser, föra dessa ofta själva in samtalet på händelserna här 1944 - 45 och därmed på Erwe. Utan att någonsin ha ställt onödiga frågor har jag fått till livs blott en mängd hypoteser och fantasier men aldrig något av värde.

S. Borell

23. 2. 56

Personligt och skriftligt förhållande

Arvid Beador (Lundberg)

Syvärr har jag intet positivt
att komma med i anledningen.

Jag har dock de följande
huvudsakliga och "saccerade" samman-
gången ha kommit inför sig för
Josef. Den kunde en Philip Torsén,
varom jag talade med Olle
under en resa till Wien härom-
dagen och varom han lovade med-
dela sig direkt, därest något av
intresse skulle framkomma.

Om om något kunde
utträttas här, finns det för närvarande.

En mycket elementär och värdelös
kunskap. Jag har upfunnit att holländska
poliserna inte är nöjda med sina
agenters ^{aktiva} informationer och därmed
består arbetssättet att därför man

hålla på att "övertala" ^{öftligt} en person
under vårt gemensamma tal att
spionera. Jag vet om det gäller och
kommer att få veta på en och
nå denna person snart till jätten
ditt föga och bringa sin vacker hat.
Skulle det utveckla sig, kan det bli
spionerligt för vår gemensamma
sakhet. ~~att jag kommer att bli~~
~~bringande till honom för rapport~~

Jag vill gärna
betona i vilken mån jag
börja för att chippen. Skulle
de göra det, ~~det~~ kan man
chiffervärling i detta nya ärende
ställa tre oslagliga anmärkingar
på spel. ^{gärna} Skuffvärling i en så pass delikat
ärende både ~~en~~ ^{en} ~~anmärkning~~, och för
jag - om det blir oslagligt - kommer
att beakta dig om bringande och
kommer för rapport. Möjligen blannar
det redan om en vacker och vacker.

Loa

(2) Med kärlek för Minis dans
28.2.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Budapest den 28 februari 1956.

N:o

BIL

INK. D. N:o 6.

AVD.

GR.

MÅL

8

I n k o m m a n d e

c h i f f e r t e l e g r a m.

Svensk

Budapest.

Dnr 6. För Bonde från Kabinettssekreteraren. Vårt
chiffer BUD oforcerbart.

Cabinet

Avs. Stockholm den 27 februari 1956 kl 17.20
ank Budapest beskickningen den 28.2.56. om morgonen.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

vissa uppgifter från
rumänsk officer

19 Budapest den 20 oktober 1956.		
N:o II 142	BIL.	
Stränet förtroligt.		
INK. D. N:o		
AVD. HLP	GR. (10)	MÅL. Spec.

Broder,

En dam, som Anger känner från sin tid här, har uppsökt mig för att lämna upplysningar i fallet Wallenberg. Enligt vad Anger tidigare sagt mig, kan hon betraktas som personligen pålitlig.

I vad mån hennes upplysningar må äga tillförlitlighet och värde, undandrager sig numera mitt bedömande. En del av dem förefalla mig bekanta från den tid, då ärendet tillhörde min föredragning, andra ha färskt datum. De uppgivas närmast härröra från en förutvarande redaktör, som nu ingår i deklasserade nattvaktens skara.

Upplysningarna innehålla följande. Det sovjetiska kommandot i Budapest lät ledsaga Wallenberg i hans egen bil till Leanyfalva. Där inkvarterades han över natten i en källare. Man lovade honom att påföljande morgon ledsaga honom till Debreczen, där det sovjetiska högkvarteret var förlagt. Tillsammans med Wallenberg var hans chaufför Otto Schandl. När man på morgonen släppte ut dem ur källaren, fingo de se, att bilen saknade hjul och även i övrigt demonterats. Man sade dem, att det skulle vara för farofyllt att åka i privatbil, och tog dem i en militärbil till Szolnok. Där efter fördes de, alldeles utplundrade - de fingo icke ens behålla skor eller klocka - , till Bukarest samt vidare till Konstanza och Moskva. Där hölls de i flera fångelser efter varandra. I december 1952 var Wallenberg i Krasni Press och fördes samma månad till okänd ort. Han var då ännu frisk. Under de sista

Utrikesrådet Å s t r ö m
S t o c k h o l m .

Exp. 21/10 56
HLP

åren hade han och Wallenberg icke följts åt. Schandl bor i Ungern, på landet. Hans själskrafter äro något nedsatta.

En rumänsk officer, som för tre månader sedan återkom till sitt land från Sovjetunionen, har genom en ungersk kamrat framfört, att enligt vad han visste, Wallenberg befinner sig i ett deportationsläger i Ural, där också lärare m. fl. från universitetet i Dorpat hållas fängslade. Bland fångarna hade vidare varit d:r Eychfuss-Attward, under åren 1944-45 läkare i judiska flyktingläger i Danmark och Sverige. Han hade uppträtt mycket rakryggat och föredömligt men dukat under för umbärandena och dött i fångenskapen. I lägret fanns också en man Markon, som enligt uppgift var svensk medborgare. Han befann sig ännu 1954 i livet och vid god hälsa.

Min besökare drog under hänvisning till den rumänske officerens uppgift den slutsatsen, att Wallenberg måste ha levt ännu för omkring fyra månader sedan. Hon och hennes familj hade känt Wallenberg från en vistelse i Stockholm och åter träffat honom i Budapest. Bekantskapen tycks icke ha varit ytlig.

Jag har anledning tro, att besökaren återkommer till mig någon måndag, och skulle vara tacksam få de upplysningar och anvisningar, som Du må finna lämpliga som rättesnören för mitt fortsatta förhållande i saken. Vid det första sammanträffandet var jag angelägen att icke verka för okunnig eller frågvis - detta av försiktighets-skäl med tanke på de om den svenska kunskapsgraden kanske ovissa ryssarna - men strödde in i samtalet ett par frågor om chaufförens vistelseort och om den ungerske förmedlaren av den rumänske officerens budskap.

undert/ Stig Ryneil

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGENungerskt underhandsuttalande
om Raoul Wallenberg.

19		
Budapest den 23 oktober 1956.		
N:o spec.	150	BIL.
<u>Strängst förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	Spec.	

Broder,

Utan förklarande inledning började man i utrikesministeriet under mitt besök i går tala om Raoul Wallenberg. Man framhöll, hur högt ungrarna uppskattade hans verksamhet och mod att bereda förföljda skydd mot nazisterna. Ett tecken på ungrarnas beundran och tacksamhet vore, att en gata i Budapest fått Wallenbergs namn och att en minnestavla uppsatts där.

Sedan följde en beklagande försäkran, att man på ungerskt håll icke visste något om hans vidare öde. "Om vi hade vetat något, skulle vi givetvis ha meddelat det till er". Numera funnes det väl knappast några möjligheter att i Ungern bringa fram något nytt i saken. Ansvar för försvinnandet låge ju icke hos den nuvarande ungerska regimen; "vi äro oskyldiga".

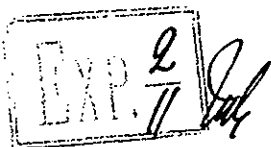
Så upprepades förmodandena om att Wallenberg berövats livet av pilkorsarna. Dessa hade skjutit massor av människor nere vid Donau, så att offren fallit i floden.

Efter att ha fått höra en utförlig och korrekt skildring av vad som i saken förekommit mellan Sverige och Sovjetunionen fr.o.m. statsministerns och statsrådet Hedlunds besök i Moskva, ställdes jag inför en fråga: trodde svenska regeringen, att Wallenberg alltjämt vore i livet. Mitt svar blev ett kategoriskt ja, med tillägg att svenska regeringen självfallet icke skulle ha begärt en undersökning, därest den icke räknat med ett positivt resultat av den.

Slutligen yttrades åter några mycket erkännssamma ord om Wallenbergs humanitära syfte och insats.

Utrikesrådet Å s t r ö m,
S t o c k h o l m.

Stig Rynell

Strängt förtroligt.

P.M.

Vid besök å beskickningen denna dag meddelade ungerske medborgaren Pál Szalai, boende Luther utca 1 A, Bp VII, bl.a. följande:

Han hade under senaste världskriget fungerat såsom kontaktman mellan Budapests israelitiska församling och den ungerska pilkorsregeringen. Han hade därvid ofta kommit i förbindelse med Wallenberg. Szalai uppvisade ett av israelitiska församlingen utfärdat intyg, enligt vilket han skulle på ett mycket förtjänstfullt sätt ha verkat för lindring av nöden bland Budapests judar.

I februari 1953 uppgav sig Szalai ha häktats av säkerhetspolisen. Även ordföranden i israelitiska församlingen hade tagits i förvar. De hade utsatts för starka påtryckningar i syfte att avge en bekännelse, att de hade mördat Wallenberg. I juni samma år hade processen avskrivits och i februari 1954 hade i varje fall Szalai frigivits.

Szalais insatser i samband med Wallenberg-aktionen skulle ha omnämnts i Lévais bok om Wallenberg och hans verksamhet i Ungern.

Budapest den 27 november 1956.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Pál Szalai.

19		
Budapest den 1 december 1956.		
HP 10 spec. N:o		bil. BIL. (i 2 ex.)
Strängt förtroligt.		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	10	Spec.

Broder,

Efter att genom en mellanhand ha låtit meddela, att han önskade ett samtal med mig rörande Wallenberg-saken, emottogs av mig den 27 nästlidne november ungraren Pál Szalai. Det befanns då, att Szalai även ville göra en förfrågan om inresevisum till Sverige men att han icke annat än på ungerska kunde framlägga sina ärenden, varför jag tillkallade Jonsson. Denne upprättade ett härjämte närslutet P.M., vilket synes ge en bekräftelse på att Szalai icke hade något egentligt nytt bidrag att lämna rörande Wallenbergs senare öden utan åberopat denne främst för att vinna uppmärksamhet åt sin tanke på visum. Angående viseringsfrågan tillskriver jag samtidigt härmed Almqvist.

Till P.M. kanske bör fogas, att ingripandet mot Szalai synes kunna ha haft samband med läkareprocessen i Sovjetunionen.

Stig Rynell

Utrikesrådet Å s t r ö m,
S t o c k h o l m.

Index a Joss.
By

with compliments

Meir Tournal

Envoy Extraordinaire, Minister Plenipotentiary of Israel

THE JERUSALEM POST

28/2/57

giving the wood to be planted to
A. RAOUL WALLENBERG
Wood is to be planted by the
Jewish National Fund and
the Jewish Agency in memory
of the Swedish diplomat who
saved thousands of Hungar-
ian Jews from Nazi extermi-
nation.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN
översänder brevkopia.

		19
Budapest den 19 december 1957.		
Strängt förtroligt.	1 bil.	BIL.
N:o	<u>II</u> 416	
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
HP	1	Spec.

Broder,

Enligt anmodan i särskild ordning får jag härjämte översända
avskrift av mitt handbrev till Åström 20.10.56.
./.

Stig Rynell

Sekreteraren Lorentzon,
Stockholm.

Exp. 19.12.57.

P.M.

Vid genomgång av fru Nádas' tillhörigheter i och för expediering till Sverige av vissa inventarier, befanns en mindre trälåda innehålla handlingar rörande insamlingen av medel m.m. i Wallenbergkommitténs regi för upprättande av ett monument över Raoul Wallenberg. Fru Nádas var som bekant sekreterare i kommittén.

Handlingarna ifråga synas lämpligen böra förvaras på departementet eller återlämnas till vederbörande.

Budapest den 30 april 1958.

L.

7.5.58. Överlämnat handlingarna till sehr.
Lorentzon, U.S.

13.8.58. Sehr. Leipand, Pol. II, meddelat, att
handlingarna saknade intresse för
U.S. Fru Nádas uppmanades alltså
vid tillfälle avlämna dem för d.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Budapest den 21 maj 1958. 19

Förtroligt.

N:o

BIL.

INK. D. N:o

AVD. P

GR.

1

MÅL

HP

1

Nádás
Wallenberg

Bästa fru Nádás,

Vid genomgång av Eder tillhörigheter i jungfrukammaren i Eder våning i samband med inpackningen av familjen Rynells flyttgods fann vi en mindre träkista innehållande dokument rörande Wallenbergsinsamlingen. Dessa medfördes till Stockholm och deponerades tillfälligt på Utrikesdepartementet.

Departementet har nu tagit del av handlingarna. De finnas således tillgängliga för avhämtning där hos sekreterare Leif Leifland. Jag får föreslå, att Ni tar kontakt med honom telefonledes, innan Ni uppsöker departementet.

Jag glömde tyvärr helt bort att nämna något härom vid våra samtal i Stockholm. Och före min återresa hit hann jag ej meddela Eder, att handlingarna fanns tillgängliga hos herr Leifland.

J.-J. von Dardel

22/58
6-58
Fru Klára Nádás,
c/o Rochr,
Saghl Tumborgsvägen 7,

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Stockholm den 7 mars 1959.
Strängt förtroligt. 1 bil.

26.3.59 hbt von Dardel /
Leifland

INK. BESK. BUDAPEST		
D. No II 41		
1313 1959		
AVD.	GR.	MAL.
Leif	1	Leif

Broder,

./.

Såsom Du finner av i avskrift närslutna notis i Malmö-tidningen Kvällsposten den 3 dennes, skall ungerska radion i en sändning för ungrare i utlandet "för några dagar sedan" ha förklarat, att Wallenberg under slutstriderna i Budapest fallit i tyskarnas händer och avrättats.

Ehuru frågan icke har något direkt samband med våra efterforskningar efter Wallenberg, vore det givetvis av intresse att få Kvällspostens uppgifter kommenterade. Vi skulle vara tacksamma om Du på lämpligt sätt, exempelvis via Dina kontakter vid brittiska eller amerikanska ambassaden - man avlyssnar väl där, förmodar jag, de ungerska radioprogrammen - kunde få klarhet om vad som verkligen sagts i den åsyftade utsändningen. Det skulle även vara av intresse att erfara om den sovjetiska noten den 6 februari 1957 publicerats i ungersk press.

Hjärtliga hälsningar!
Din följare
Leif Leifland
(Leif Leifland)

Chargé d'Affaires von Dardel,
B u d a p e s t.

Ungerska radion: Wallenberg mördades av tyska fascister

Raoul Wallenberg mördades av de tyska fascisterna. För några dagar sedan lämnades den upplysningen av den ungerska radion. Att ryssarna officiellt meddelat att Wallenberg dött i ett ryskt fängelse 1947 nämndes inte med ett ord i den ungerska utgåvan.

Meddelandet om att det var tysarna som dödade Wallenberg har kvar sitt gamla namn och hur Raoul Wallenberg-gatan fått sitt namn. Lämnades i ett program avsett för utgräver i utlandet. Man hade bitt lyssnarna att skicka in frågor om Wallenberg var en svensk diplomat som arbetat i Budapest under striderna om staden. Han hade tagits av tyskarna som omedelbart mördade honom. bl. a. hur det ser ut i Budapest i dag.

En ungrare hade frågat om Stalin-alle i Budapest fortfarande

KUNGL. SVENSKA

BESKICKNINGEN

vissa upplysningar om
Raoul Wallenberg.Budapest den 26 mars 1959.¹⁹

HP 1.

N:o 42
Starkt förtroligt.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

HP

1

Eu

Broder,

Ditt handbrev av den 7 mars i Wallenberg-ärendet har på grund av försening av våra kurirer icke kunnat besvaras tidigare. Och de uppgifter jag hittills lyckats erhålla är tyvärr negativa.

Vad först beträffar omnämmandet i den ungerska radio-utsändningen om Wallenberg får jag meddela, att ingen avlyssning sker vid härvarande brittiska legation. Sådan avlyssning sker emellertid i London av BBC:s Monitoring Board. På grundval härav sammanställs en periodisk översikt över Öststaternas radioutsändningar. Vid en genomgång av detta material för den relevanta perioden, återfanns dock intet om den programpunkt, under vilken frågan om Raoul Wallenbergsgatan härstädes besvarades. Möjligen kan uppgifter erhållas vid förfrågan hos BBC i London, nota bene om de vid tillfället ifråga använda banden icke redan avmagnetiserats.

Något omnämnande av den sovjetiska noten den 6 februari 1957 i brittiska legationens pressöversikt har icke kunnat återfinnas. Själva har vi icke kvar exemplar av de ungerska tidningarna för 1957. Vi skall emellertid efter helgen söka i upplägen vid härvarande bibliotek. Det är inte helt uteslutet, att något publicerats närom.

Vi fortsätter undersökningarna, och jag hoppas bli i tillfälle snarast kunna lämna Dig ytterligare upplysningar i frågan.

Sekreteraren Leifland,

S t o c k h o l m.

J.- J. von Dardel

Jep. 4.4.59 LF.

KUNGL. SVENSKA

BESKICKNINGEN
vissa upplysningar om
Raoul Wallenberg

Budapest den 4 april 1959. ¹⁹		
HP 1. <i>II</i>	<i>44</i>	BIL.
N:o <u>Strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD. <i>lep</i>	GR. <i>1</i>	MÅL. <i>En</i>

Broder,

I anslutning till mitt handbrev den 26 mars får jag meddela Dig, att icke heller vid härvarande amerikanska legation sker någon avlyssning av den ungerska radions utsändningar - personalen är nu alltför fåtalig för att detta skall medhinnas. Däremot avlyssnas centralt alla utsändningar från Öststaterna. Och vid hänvändelse i Washington torde man nog kunna vara oss behjälplig med att få fram de erforderliga upplysningarna. Min sagesman tillade, att allt material synes arkiveras. Legationen delgavs dock på egen begäran numera icke de mycket omfattande sammanställningarna.

Vad slutligen beträffar den ryska noten av den 6 februari 1957 har, såvitt vi kunnat utröna, inget omnämnande skett i ungersk press.

J.-J. von Dardel

Sekreteraren Leifland,
S t o c k h o l m.

EXP. $\frac{11}{4}$

LF

Yerachmiel R. Yaron

INK. BSK. BUDAPEST		
D. No. XIV 53		
1717 1959		
AVG.	GR.	MAL.
HP	1	CU

15th July, 1959.

PERSONAL AND CONFIDENTIAL.

My dear Mr. de Dardel,

in pursuance of our conversation of last night I enclose, herewith, the scanty piece of information which we got. In our country the people are, of course, following any news about Raoul Wallenberg with deep interest. His activities during the war years have been given considerable space in many books which have appeared in Israel over the past few years on the subject of the salvation of many thousands of Jews from the hands of the Nazis.

Very sincerely, yours,

J.R. Yaron
Y.R. Yaron.

M. Jean-Jacques de Dardel,
Budapest.

It would appear that the report is based on statements which have appeared in the Swedish press some weeks ago, according to which independent witnesses testified that R.W. was in Vladimir prison after 1947. One source is alleged to have stated that he was still in Vladimir prison in 1954. One of the sources of evidence was Emil Brugger, whose testimony was published in the "Berner Tagblatt". Brugger is reported to have maintained conversations with R.W. by "tap-signs" on the wall separating their cells, as late as August 1954 - i.e. after Stalin's death.

I presume you have all these reports from the Swedish press and that you know more than I do.

The Vladimir prison is reportedly some 200 kilometers East of Moscow.

KOPIA
KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Kruuse/IF

svenska minnesmärken i Ungern:
Raoul Wallenbergsmonumentet m.m.

Budapest den 22 augusti 1961.

19

HP 80.

1 bil.

Förtroende?

II

115

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

HP

GR.

/ SE

MÅL.

[Signature]

Ang.

Herr Byråchef,

./.

Vid en bilresa genom Debrecen i söndags kunde jag konstatera, att Raoul Wallenbergmonumentet, vilket på sin tid som bekant försvann från den plats i Budapest, vareist det redan uppsatts och skulle invigas, fortfarande befinner sig i en plantering utanför en stor läkemedelsfabrik i staden. Ett fotografi av monumentet i dess ursprungliga skick närslutes. I sin nuvarande form existerar monumentet emellertid endast utan sockelns undre del, varigenom reliefen och varje hänvisning till eller återopande av Wallenberg avlägsnats. Monumentet saknar inskription och verket är heller icke - såvitt jag kunde se - signerat. I huvudstaden finns ju däremot alltjämt Raoul Wallenberg-utca, Budapest XIII, ungefär i centrum av Pest med minnestavlan över Wallenberg intakt.

I sammanhanget må det tillåtas mig att erinra om att Budapest har ytterligare tvenne gator med svenska namn som tack och minne i humanitärt avseende, nämligen Rädda Barnen-utca i stadsdelen Rákospalota, Budapest XV, och Langlet Waldemar-utca i förstaden Ujpest, Budapest IV.

S. Kruuse af Verchou

Herr Byråchefen Siegbahn,
Stockholm.

Bud 22.8. SK/BS

27

Raoul Wallenberg

Budapest den 22 januari 1962.		19
HP 1	N:o <i>5114</i>	2 bil.
<u>Strängt förtroligt</u>		BIL.
INK. D. N:o		
AVD. HP	GR. 1	M. Wallenberg

Broder,

Med anledning av meddelande i särskild ordning och med tanke på att det kan dröja rätt länge, innan svar erhålles, önskar jag för ordningens skull inberätta att jag idag haft tillfälle att vid besök i utrikesministeriet framföra önskemålet om förklaring till att monumentet över Raoul Wallenberg på sin tid förflyttades från den därför avsedda platsen. Min sagesman, som själv deporterats då pilkorsarna övertog makten och alltså väl kände till Wallenbergs insatser, lovade att undersöka och återkomma.

I detta sammanhang kan antecknas att gatan i närheten av det torg, där monumentet uppställets, alltså heter Raoul Wallenbergsgatan och att å västra änden därav finnes en tavla med text på ungerska över hans insatser. Tavlan med svensk text, som fanns uppsatt i östra ändan, har numera borttagits.

Såsom Du erinrar Dig kommenterades i en utsändning från ungerska radion på våren 1959 anledningen till att gatan givits detta namn (handbrev från Leifland till mig av den 7.3.1959 åberopas). Det gjordes därvid gällande, att Wallenberg tagits av tyskarna, som omedelbart mördat honom. I en artikel i en veckotidskrift för någon tid sedan spinner man vidare på samma tråd. Vissa personer har tillfrågats vilket motiv de skulle vilja välja för en film. En känd skådespelerska har därvid förordat historien om Wallenberg, som sökt rädda hennes

Utrikesrådet Åström,
Utrikesdepartementet.

25/62
h3 *L. allh*

mor. Jag närsluter artikeln jämte en översättning av de relevanta delarna. Även skådespelerskan framhåller att pilkorsarna - tyskarnas handgångna män - vänt sig till Wallenberg för hjälp, vilket nekats dem, och därför mördat honom.

(J.-J. von Dardel)

511. Handbrev... *In. Gordon* / ...
Posten d. 22.1.62 19

Veckotidningen Film Színház Művészeti har fragat en rad olivpersoner över vilket tema de skulle vilja göra en film.

Skådespelerskan Eszsa Gordon svarade D. N:o

- Jag skulle skriva om Raoul Wallenberg om jag vore författare. Jag var själv med om det. Jag var tretton år då, med långa svarta flätor med röd rosett och klädd i ett satinförkläde. Det var allt som blivit över av ett barns garderob.... Min mor hade just då deporterats till Tyskland. Jag flydde från Donaukajen och gick upp till honom, om vilken jag hört att han hjälpte alla. I förrummet måste jag först stå länge i kö, för det var ju inte bara jag som hört talas om honom... Blond var han, lång och svensk. Han hade kommit från det land, där man seda flera arhundraden tillbaka ej kände krigets fasor. Han hade lämnat sina två sma barn och sin fru, han hade lämnat frenden endast för att komma till ett främmande land, för att hjälpa den lilla flickan med svarta flätor och satinförkläde och jagade gamlingar med böjda ryggar. Jag bad honom rädda min mor. Nej, jag behövde inte öönfalla, jag bara bad honom. Och han satte sig i sin Topolino och störtade i väg längs landsvägen, dödens landsväg. Han kunde inte rädda min mor, ty hon var då redan på andra sidan gränsen. Men nästa dag kom han till mig för att berätta att hans resa varit förgäves, till mig som han inte kände, som bara var tretton år. Raoul Wallenberg blev mördad. Pilkorsarna mördade honom, då de vände sig till honom med begäran om hjälp, och han som hjälpt tusenden och äter tusenden vägrade att hjälpa mördarna.

v.Dardel/MK

Raoul Wallenberg

Ang.

Budapest den 7 april 1962.

19

HP 1

N:o " 49 2 bil.

BIL.

Strängt förtroligt

INK. D. N:o

AVD. HP

GR. 1

MÅWallenberg

Broder,

Såsom förutskickades i mitt handbrev av den 22 januari, kunde det beräknas ta rätt lång tid, innan ungrarna lämnade ett besked om anledningen till att statyn över Raoul Wallenberg förflyttades från den därför avsedda platsen. Detta har i hög grad besannats. Vid ett par besök i utrikesministeriet har jag påmint om löftet att ge oss en förklaring, hittills dock utan resultat. Min sagesman har blott svarat, att han i sin tur påmint vederbörande instans.

./.

Till komplettering av det omfattande materialet, som utrikesdepartementet redan har till sitt förfogande, önskar jag för ordningens skull närsluta en kortare promemoria med uppgifter dels om gatan, som alltså bär Raoul Wallenbergs namn, dels om den sjukhusbyggnad, som skulle uppkallas efter honom, dels slutligen om själva statyn. Promemorian, som på min begäran upprättats av beskickningens juridiske rådgivare - denne är väl insatt i fallet Wallenberg genom sin anknytning till den dåvarande kommittén - innehåller väl egentligen inget nytt och är en sammanfattning av tillgängliga upplysningar.

./.

Beträffande själva statyn kan tilläggas att i septembernumret 1961 av den engelskspråkiga tidskriften "Exporter" influtit en kortare notis om den penicillinfabrik i Debrecen, där statyn numera finnes uppställd med en bild av fabrikslängan med statyn i förgrunden. Denna närslutes liksom för Din information. Därav framgår statyns nuvarande utseende (jfr för övrigt Kruuses handbrev till Siegbahn av den 22 augusti 1961).

I sammanhanget skulle jag vilja fästa Din uppmärksamhet på följande

Utrikesrådet Åström,
Utrikesdepartementet.

EXP. 9/4/62
K/14

de. Under det första år (1955) Sigge Kruuse var här, och Wallenbergärendet aktualiserades, minns han sig ha läst en notväxling mellan utrikesministeriet och beskickningen beträffande statyn. Noterna finns icke längre i be-håll. De ingick icke i det arkivmaterial, som hemsändes för två år sedan och har därför uppenbarligen bränts på hösten 1956 utan att anteckning därom in-förts i diariet. Då av diarierna att döma skriftväxlingen icke inrapporterats till utrikesdepartementet, tillåter jag mig att i korthet relatera händelse-förloppet. Arfwedson hade uppenbarligen, med kännedom om den förestående av-täckningsceremonien, i sin egenskap av chargé d'affaires nedlagt en krans vid statyn. Detta föranledde utrikesministeriet att i en fränt formulerad note med nr 61 och dagtecknad den 22 april 1949 anklaga Arfwedson för inblandning i in-terna ungerska angelägenheter. Notan mottogs först den 28 april och besvarades samma dag med en note nr 71, i vilken beskickningen i skarpa ordalag tillbaka-visade beskyllningarna under framhållande av såväl Wallenbergs egenskap av svensk diplomatisk tjänsteman som hans insatser till förmån för ungerska medborgare.

Jag vet icke om detta innebär något nytt för utrikesdepartementet. Jag har dock icke velat underlåta att nämna förhållandet med hänsyn till att ungrarna vid formuleringen av sitt eventuella svar säkerligen kommer att ta hänsyn till jämväl denna notväxling.

(J.-J. von Dardel)

Das Andenken des heldenhaften schwedischen Diplomaten des Herrn Raoul Wallenberg bewahrt eine Gedenktafel in Budapest: auf der Wand des Eckhauses XIII. Pozsonyi ut 19 und Raoul Wallenberg utca 11. Der Text der einfachen Gedenktafel lautet:

Wallenberg Raoul svéd követségi titkár,
aki a nyilas uralomban tizezrek
életét mentette meg
bátor fellépésével és lelkes odaadásával
Pest ostroma alatt eltűnt.

In deutscher Übersetzung:

Raoul Wallenberg, schwedischer Gesandtschaftssekretär,
der während der Herrschaft des Pfeilkreuzes
mit seinem tapferen Auftreten und mit begeisterter Hingabe
das Leben von Zehntausenden gerettet hat,
verschwand während der Belagerung von Pest.

- - - -

Das gewesene Judenspital /offiziell: Spital der Israelitischen Kultusgemeinde in Pest/ XIII. Szabolcs utca 33 wurde während des Nazi-Regimes in Ungarn enteignet und die humanitäre Tätigkeit des Herrn Wallenberg streckte auf dieses Spital nicht aus. Statt dessen hat Herr Wallenberg in dem Mietshaus XIII. Tátra utca /jetzt: Sallai Imre utca/ 14-16 ein neues Spital unter dem Titel: "Spital der königlichen Schwedischen Gesandtschaft mit dem Vorrecht und Charakter der Exterritorialität" eingerichtet. Laut einem authentischen Bericht /Jenő Lévai: Das romantische Leben von Raoul Wallenberg Budapest 1948/ hat Wallenberg gleich nach dem Aufhören der Belagerung der Pester Seite am 17. Jan. 1945 dieses Spital besucht um von seinen Schützlingen Abschied zu nehmen. Das war der letzte Spur vor seinem Verschwinden. Das Haus Tátra utca 14-16 ist heute wieder ein Mietshaus und nichts erinnert daran,

dass dort "das schwedische Spital" untergebracht war.

Nach dem Krieg hat die IZR.Kultusgemeinde ihr altes Spital in der Szabolcs-utca zurückbekommen. Die Absicht der Leiter der Gemeinde war in diesem Spital einem renovierenden Gebäude die Benennung "Wallenberg-Pavillon" zu geben.

Am 21.Juni 1945 hat der Vorstand der Israelitischen Kultusgemeinde eine Sitzung abgehalten, wo auf Vorschlag des Praesidenten Lajos Stöcker einstimmig die folgende Resolution gebracht wurde:

1./ In dem Protokoll der Sitzung soll der Name und die Verdienste des schwedischen Gesandtschaftssekretärs Raoul Wallenberg verewigt werden.

2./ Ein Gebäude des von den Ruinen aufbauenden Spitals der Gemeinde soll "Pavillon Wallenberg" genannt werden.

3./ Ein Auszug des Sitzungsprotokolls soll dem Herrn Wallenberg zugeschickt werden. /Damals hat man noch geglaubt, dass Herr Wallenberg in seine Heimat glücklich zurückgekehrt ist./

Punkt 2 dieses Beschlusses wurde aber nie verwirklicht, da das Spital in der XIII.Szabolcs utca 33 im Jahre 1949 nationalisiert wurde und so bevor das ausgewählte Pavillon neu aufgebaut wurde, hat die Kultusgemeinde das Verfügungsrecht verloren.

Die gewesenen Schützlinge von Wallenberg wollten das Andenken des grossen Humanisten durch Errichtung einer Statue verewigen. Für dieses Ziel wurde ein Wallenberg-Komité gegründet. Zu Gunsten der Kosten der Statue hat dieses Komité am 19.Juni 1946 in dem Prunksaale der Musikakademie einen Konzert "in memoriam der Tätigkeit von Raoul Wallenberg" veranstaltet. Die Einleitungsrede hielt Herr Rolf Arfwedson, schwedischer Geschäftsträger in Budapest und hervorragende Künstler der ungarischen Hauptstadt /Annie Fischer, Maria Basilides, Ági Jámber, Waldbauers-trio etc./ sind aufgetreten. Die Mutter von Herrn Wallenberg, Frau May von Dardel hat sich in einem an den ungarischen Ministerpraesidenten gerichteten Brief um diese Ehrung bedankt. In kurzer Zeit war der Statuefonds vorhanden und der berühmte ungarische Bildhauer Pál Pátzay hat das Bildwerk fertig gebracht. Man hat es in dem XIII.Szent-István park /Park des Heiligen Stephans/ aufgestellt. In einem Frühjahrssonntag 1949. vormittags wollte das Komité die Enthüllungsfeierlichkeiten abhalten um - wie in der Einladung hiess -

. / .

den künftigen Generationen die legendären Taten des grossen Sohnes der schwedischen Nation anzukündigen. Als aber die Festgäste zu der Feierlichkeit ankamen, fanden sie nur den leeren Platz der Statue. In der vorherigen Nacht hat man auf dem Befehl der Behörde sie entfernt. Lange Zeit wusste man nicht wohin die Statue gekommen ist, vor einigen Jahren hörte man erst, dass sie in dem Hof einer Fabrik in Debrecen aufgestellt wurde. Es bleibt aber nur die symbolische Hauptfigur: ein mit der Schlange kämpfender Mann, ohne jede Anspielung auf Wallenberg. Die angebrachte Gedenktafel wurde auch entfernt.

Budapest den 23. Jan. 1962.

Bild av Raoul Wallenberg-monumentet före invigningen

Mottaget i Stockholm i maj 1962 av överdirektör Fredrik von Dardel.

sc

I en park i Pest nära Donau, där pilkorsarna brukade fösa ihop judar före deporteringen, avtäckte den tacksamma staden Budapest den 20 april 1949 — när kommunisterna sålunda redan hade makten — detta monument för att hedra Raoul Wallenbergs gärning. Raouls kamp mot nazistterror symboliseras av en naken yngling i strid med en orm med hakkeors på hjässan — en modern S:t Göran. På sockeln Raoul i bronsrelief och en inskrift.

Budapest den, 1 juni 1962.

19

HP 1

N:o 11/65

BIL.

Strängt förtroligt

INK. D. N:o

AVD. HP

GR. 1

MÅL. W

Raoul Wallenberg

Ang.

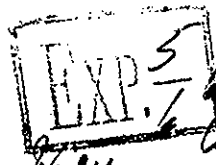
Broder,

I anslutning till tidigare handbrev, senast mitt av den 7 april 1962, samt vårt samtal i Stockholm i maj angående monumentet över Raoul Wallenberg kan jag för dagen tillfoga följande. När jag i dag i amat ärende uppsökte utrikesministeriets politiska avdelning, erinrade jag ånyo om vår fråga om monumentet. Min sagesman meddelade genast, att han för tillfället icke var i stånd att lämna något definitivt besked. Myn- digheterna undersökte visserligen möjligheten att på nytt resa monumen- tet i Budapest, men åtskilliga frågor återstode att lösa, bland annat gällde det att finna en lämplig plats för detsamma. Tjänstemannen var icke heller i tillfälle att - på min fråga - säga om monumentet skulle återställas i sitt ursprungliga skick.

Detta var förvisso ett oväntat besked, men gav icke något svar på vår fråga. Jag hemställde därför åter om en förklaring till anledningen till att minnesmärket på sin tid förflyttades.

(J.-J. von Dardel)

Utrikesrådet Åström,
Utrikesdepartementet.

Almqvist/MK

Raoul Wallenberg-monumentet
hbr. v.Dardel-Åström 1.6.62

Budapest den 21 juni 1962.

19

HP 1

Förtroligt.

BIL.

INK. D. N:o

AVD. HP

GR.

1

MÅL. W

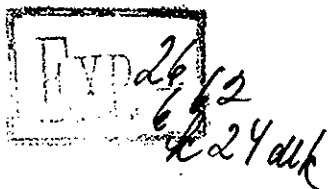
Broder,

I anslutning till ovan citerade handbrev vill jag nämna, att jag vid mitt samtal idag med vice utrikesminister Puja tog upp frågan om det från Budapest år 1949 bortförda Wallenbergmonumentet. Sedan jag rekapitulerat vad vi visste om händelsen, varvid jag anknöt till vad von Dardel tidigare anfört, bad jag Puja låta undersöka 1) vilka orsakerna varit till bortförandet och 2) om man kunde tänka sig att monumentet återställdes på den därför avsedda platsen i sitt ursprungliga skick (alltså med sockeln med medaljongen av Raoul Wallenberg och texterna). Denna gest skulle göra ett gott intryck i Sverige, där minnet efter Raoul Wallenbergs hjältemodiga insatser ännu vore levande.

Puja, som sade sig över huvud inte känna till saken, förklarade sig beredd att låta göra en undersökning och i sinom tid återkomma.

(K.F. Almqvist)

Utrikesrådet Åström,
Utrikesdepartementet.

MEDFÅNGE I TRE ÅR BERÄTTAR

Mannen som satt fängslad i cellen bredvid Wallenberg framträder för första gången för offentligheten

Piksdagsstenografernas pennor raspade snabbt över stenogramblocken, på pressläktaren gjorde ett stort uppbåd journalister sina anteckningar, åhörarläktaren var packad av folk. Det var den 22 maj i år, den dag utrikesminister Östen Undén valt att besvara en interpellation om UD:s åtgärder i fallet Raoul Wallenberg. Kontentan av Undéns tal var detta: Sverige kunde uträtta föga förrän man kunde speka på något bestämt faktum som tyder på att Wallenberg funnits i livet på någon viss ort vid någon viss tidpunkt efter omhändertagandet.

Nu finns detta nya faktum. Ett nytt vittne har framträtt, en italiensk diplomat som under kriget tjänstgjort i ett balkanland, där han blev arresterad av ryssarna. För endast några dagar sedan undertecknade han ett dokument, vari han intygar att han under flera år suttit fängslad i ett visst namngivet NKVD-fängelse i Moskva, och att Raoul Wallenberg befann sig i intill hans. Under tre års tid lyckades

de båda fångarna meddela sig med varandra, och deras kontakt varade ända fram till 1948. Man vet alltså nu inte bara den exakta adressen på Wallenbergs fängelse, man vet också i vilken del av byggnaden han hölls fången — ja t. o. m. numret på hans cell.

Man känner också identiteten på flera av Wallenbergs cellkanrater och på dem som fanns i cellerna i närheten av hans — till största delen var det diplomater och funktionärer i olika länders utrikesrepresentation som under krigets slutskede tillfångatogs av den framträngande Röda Armén.

Av vittnesmålet framgår att Raoul Wallenberg under den första tiden i fängelset ideligen fördes till förhör. Detta skedde nästan alltid nattetid. När hans medfångar undrade varför han, som tillhörde ett land med vänskapliga diplomatiska relationer till Sovjet, hölls fången, svarade han att han inte kunde förstå ryssarnas motiv.

Wallenberg meddelade att han blivit häktad av ryssarna i januari 1945. Ännu i början av 1948, då kontakten mellan vittnet och Raoul bröts, var han vid god hälsa.

Den italienske diplomaten är beredd att under edligt ansvar upprepa sina uppgifter, som han gett dels muntligen, dels skriftligen i ett protokoll, som i översättning återges här nedan. Hans namn har liksom vissa ortsuppgifter måst av diskretionsskäl hållas hemliga tills vidare. Originalintyget har tillställts Utrikesdepartementet och befinner sig nu hos kabinetssekreterare Arne S. Lundberg.

Protokollet, som är daterat den 3 december i år, har följande lydelse:

Undertecknad, dr... yrkesdiplomat, förklarar härmed att jag under tjänstgöring vid vår legation i — — — arresterades av sovjetryska trupper den... den tillsammans med andra diplomater fördes till Moskva, där jag hölls inspärriad i NKVD-fängelset... under flera år. Under fångenskapen i detta fängelse lyckades jag hålla ständig kontakt med den svenska diplomaten Raoul Wallenberg, som hölls fången i cellen intill. Denna kontakt varade från den 20 april 1945 till början av 1948. Det finns inget tvivel om hr Wallenbergs identitet på grund av de detaljer och uppgifter som denne gav undertecknad.

Undertecknad är beredd att under ed bekräfta ovanstående redogörelse inför vilken domstol eller myndighet som helst...

Namnteckning.

...ove veniva rinchiuso nella prigione parecchi anni. Durante la reclusione in questa prigione egli riusciva a mantenersi in costante contatto con il diplomatico svedese Raoul Wallenberg, rinchiuso in una cella contigua. Tale contatto durò dal 20 aprile 1945 sino agli inizi del 1948. Non esiste alcun dubbio sulla identità del Sign. Raoul Wallenberg, dati i particolari e le informazioni dallo stesso forniti al sottoscritto.

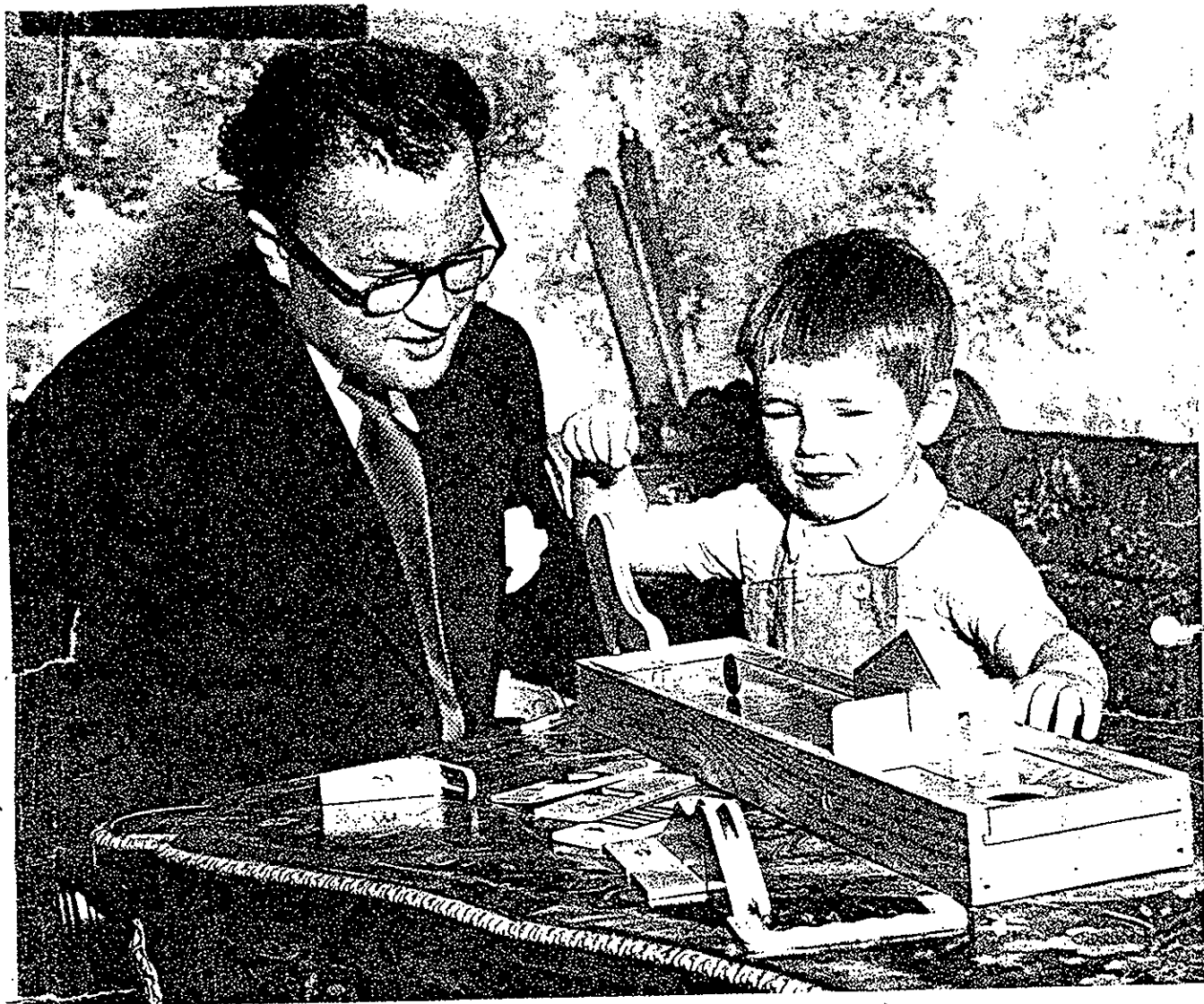
Il sottoscritto è pronto a confermare i fatti sopra esposti innanzi a qualsiasi tribunale od autorità, sotto vincolo di giuramento.

In fede

3 dicembre 1951

Med detta dokument som utgångspunkt har svenska utrikesdepartementet fått material till en förnyad framställning hos ryssarna. En sådan har från svensk sida ansetts svår att göra sedan utrikesminister Vysjinski i augusti 1947 meddelade svenskarna att Wallenberg icke kunnat återfinnas på rysk mark. När man nu med säkerhet vet att han också efter denna dag befann sig på ryskt territorium finns det nya möjligheter för UD att äntligen utverka den tillfångatagne diplomatens befrielse.

Rudolph Philipp.

Sörens golf är olidligt spännande, tycker friherre Povel Ramels treårige Mikael. Bara pappa tittar på: han kräver obetingat en publik.

KUL I JUL

Vem spelar vad, och varför? V.J. har tittat in hos känt och okänt folk för att fråga vad de leker med i jul. Svaren på denna snabbgallup redovisas på bilduppslaget

Foto: NILS SALLSTEDT.

Hao-Wan, det gamla China-puzzlet har förtrollat fru Ester och disponent William Bruhn-Möller som i 38 år har sovat sällskapsspel hos NK.

Efter julklappsspaniken och städyan, juldagskoliken och magsyran brukar en stilla helgdagsgäst lägga sig över familjen. De små barnen har tröttnat på sina förunderliga mekaniska leksaker, och far och mor bereder sig resignerat på att byta sina, när den långa söndagsstängningen hävs. Då radas sällskapsspelens pjäser upp på bord i hall och bibliotek. Mormor och morfar inviger de nya patienskorterna eller tar ett vänskapligt parti bräde framför kakelugnen, stora syster sitter ensam och testat sig själv med det knepiga Labyrintspelet, som lär ingå i rekvisitan på Psykotekniska institutet. Polismästaren spelar Sherlock Holmes-spelet med sina tre pojkar, lillprinsen provar Kejsarspelet med de små sessorerna. I bankdirektörsfamiljen leks det med Börsen, ett spel med aktier, översten spelar Lotto med sina flickor, och kapellmästaren Rondo med sina. Det är bara spionen som lägger pussel. Fortuna är ett gammalt kärt spel. Räv och Fia har sina anhängare. Schack och Ping-Pong är så att säga professionella. Det är bara Stig Järrel som spelar poker. Med en lätt travesti skulle man vilja hälsa den gamla svenska spelandan välkommen igen: »Wo man spielt, da lass Dich ruhig nieder».

18 DEC. 1951

Wallenbergvittnet

Huvudvittnet i Wallenbergsaffären, den italienske diplomaten dr Claudio de Mohr, som under sin tid i ryska fångelser var cellgranne med Raoul Wallenberg och förde samtal med honom genom knackningar i cellväggarna. Dr de Mohr är 51 år gammal. Han återbördades till sitt hemland i oktober 1950, men hans ansikte bär ännu spår av de 72 månaderna i rysk fångenskap.

ITALIENSKE DIPLOMATEN SLÅR FAST: ALLT TVIVEL UTESLUTET WALLENBERG I LIVET 1948

Raoul Wallenberg

Detaljer i mängd
från 3 års samtal
ger full visshet

Från Dagens Nyheters Romkorrespondent
AGNE HAMRIN

ROM, söndag.

Det nya vittnet i affären Wallenberg, alltså den italienske diplomat som i nära tre års tid från april 1945 till januari 1948 var granne till vår landsman i NKVD-fängelset i Moskva, är dr Claudio de Mohr, som själv var fånge hos ryssarna i över sex års tid och numera är tjänsteman i italienska utrikesministeriets pressavdelning. Dagens Nyheters medarbetare har träffat dr de Mohr tre gånger under de senaste två dagarna och kan intyga att detta nya, märkliga, ja, antagligen avgörande vittne verkligen existerar.

Dr de Mohr, nu en 51-års man, vars ansikte nog kan sägas fortfarande bära spår av den långa fängelsevistelsen i Ryssland, är emellertid ytterst obenägen att framträda. Bortsett från yrkes-

diplomaten så att säga traditionella tendens till att vara reserverad är det emellertid i detta fall i och för sig synnerligen respektabla, rent mänskliga skäl som förestavat dr de Mohrs skygghet inför offentligheten. Dr de Mohr intar nämligen den ståndpunkten att ett fall sådant som Raoul Wallenbergs bör behandlas med diskretion och under undvikande av en alltför vidlyftig publicitet, om utsikten skall bestå att vår landsman en dag återfår sin frihet.

Forts. sista sidan, spalt fyra.

COPYRIGHT

Dagens Nyheter. Eftertryck
helt eller delvis förbjudet.

Raoul Wallenberg och några av hans medarbetare under Budapesttiden.

Wallenbergs...

(Forts. från sidan 1)

Diplomaten till koncentrationsläger för att få vila efter fängelseåren

Dagens Nyheters korrespondent kan därför intyga att det var först efter betydande svårigheter som han omsider lyckades nå fram till dr de Mohr. Efter att ha tillbragt 73 månader i sovjetryska fängelser är det måhända också förklarligt om en man föredrar ett liv, ostört av nya irriterande element.

Faktum är nu också att dr de Mohr med den inställning han har till denna angelägenhet icke hade några svårigheter att försäkra den representant för familjen Wallenberg som nyligen uppsökte honom i Rom om sin diskretion. I och med att sekreteraren i Wallenbergs-kommittén själv har avslöjat att ett nytt och viktigt vittnesmål i affären Wallenberg föreligger, borde ju saken kunna sägas ha kommit i ett nytt läge publicitetsmässigt sett, och det torde vara svårt att inse att man skulle göra Raoul Wallenberg någon otjänst genom att låta hans forne cellgranne i Moskva framträda även med sitt namn. Dr de Mohr vill emellertid tills vidare icke sträcka sig längre än så.

Den italienske diplomaten befann sig i tjänst i Dobrudscha när han arresterades av ryska trupper. Efter arresteringen hamnade han så småningom i ett NKVD-fängelse i

Moskva och fick där en cell tillsammans med en annan italienare, som f. n. befinner sig i konsulär tjänst utanför Italien. Ett flertal diplomater av olika nationer satt då redan i detta fängelse, och en av dem var Raoul Wallenberg, som hade cellen bredvid dr de Mohr.

Som cellkamrat hade Wallenberg en tysk. Mycket snart började fångarna föra samtal med varandra genom knackningar i väggen, och på detta sätt berättade Wallenberg för sin italienska kollega sin historia liksom denne berättade sin. Efter en tid förflyttades Wallenberg till en cell belägen rakt ovanför den där dr de Mohr förvarades, och även då fortsatte dessa samtal.

Misstag beträffande identiteten utesluten

Den italienske diplomaten har visserligen, det erkänner han, aldrig med egna ögon sett Raoul Wallenberg, men varje som helst tvivel om dennes identitet är utesluttet, när såväl dr de Mohr som hans landsman och cellkamrat mer eller mindre dagligen i nära tre års tid med knackningsspråket har talat med denne och erhållit en mängd detaljer som helt stämmer in på densamme.

Att Raoul Wallenberg hölls i fän-

genskap i detta Moskva-fängelse fram till januari månad 1948 får sålunda anses vara bevisat. Vad som har hänt honom efter januari 1948 vet emellertid dr de Mohr inte, helt naturligt eftersom han själv vid denna tidpunkt förflyttades och kontakten med Wallenberg alltså upphörde.

I oktober 1950 återbördades dr de Mohr till sitt hemland. Dock icke direkt från det ryska fängelset. Från detta fördes han nämligen först till Wien, där han placerades i ett koncentrationsläger. Syftet med denna vistelse var uppenbarligen att den lösgivne fången skulle få tid på sig att äta upp sig och få en smula av hälsans färg på sina av de 73 månadernas fängelsevistelse gulbleka kinder.

Enligt vad Dagens Nyheters korrespondent erfarit sent på söndagskvällen anlände antingen på lördagskvällen eller på söndagsmorgonen två personer från Stockholm för att få kontakt med dr de Mohr i och för fortsatta förhandlingar om dennes betydelsefulla vittnesmål.

Den ene av de bägge herrarna är Rudolf Philipp, Wallenbergs-kommitténs sekreterare, den andre torde vara en representant för utrikesdepartementet eller möjligen någon medlem av familjen Wallenberg, vilketdera har inte varit möjligt att fastställa vid denna sena timme.

Tänkbart är att förhandlingarna mellan dessa bägge herrar samt dr de Mohr kommer att leda till att

den italienske diplomaten inbjudes att komma till Stockholm för att, vilket han själv har förklarat sig villig att göra, under edlig förpliktelse betyga riktigheten av vad han sedan i form av ett brev till Raoul Wallenbergs anhöriga meddelat, nämligen:

Att vår landsman befann sig i livet och i rysk rängenskap, i vart fall fram till januari 1948, och att dr de Mohr som den korrekta person han är redan innan hans vittnesmål honom oförvållandes publicerades i Sverige informerat sina överordnade i italienska utrikesministeriet om sin avsikt att meddela familjen Wallenberg vad han visste om sin svenska kollegas öde i Moskva-fängelset säger sig självt.

Raoul-dunklet

förklaras

RAFFINERAD FÖRDELNING AV FÅNGARNA I MOSKVA

Den frigivne sovjetfången, författar en till det i går av Aftonbladet offentliggjorda Wallenberg-dokumentet i tyska Suchdienst, har lämnat en plausibel förklaring till svårigheten att få fram konkreta uppgifter om Raoul Wallenbergs förvaringsort och öden i övrigt under fängelseåren i Moskva.

Förklaringen ligger helt enkelt i det raffinerade system ryssarna tillämpar vid uppdelningen av fångarna på de olika fängelserna. I varje cell placeras fångar, som inte kan förstås språk. Det tar därför lång tid innan de i sina försök att göra sig förstådda för varandra hinna så långt att de kan anförtro varandra mera ingående upplysningar om sig själva. Och då placeras vederbörande vanligen i ett annat fängelse med nya kamrater. Att Wallenbergs fängelse nu blivit känt är slumpens verk.

Behandlingen av de politiska fångarna i Moskva är numera humanare än åren närmast efter kriget. I varje fall är tortyr sällsynt.

Humanare behandling av Sovjet politiska fångar — tortyr sällsyn

MÜNCHEN (ABO) — Främsta orsaken till att Raoul Wallenbergs förvaringsort inte tidigare blivit känd är den princip ryssarna tillämpar vid uppdelningen av de politiska fångarna i de tre stora Moskva fängelserna Lubjanka, Lefortovskaja och Botyrka, framhöll f. d. sovjetfångnen X vid sitt samtal med honom angående det av honom skrivna dokumentet, som offentliggjordes i gårdagens nummer av Aftonbladet. Han har också en ingående kännedom om förhållandena, då han under sina fängelseår efter kriget själv suttit i alla de tre nämnda fängelserna och genomgått alla de fasor detta innebär.

I allmänhet placeras två eller tre fångar i samma cell, framhöll Herr X. En typisk sammansättning är följande: en ryss — ofta från Ural eller det inre av Sibirien — som inte kan tala ett ord utom ryska, en tysk som aldrig bott i Ryssland och endast kan tala tyska samt slutligen en representant för en tredje nation, t. ex. en rumän, en italienare eller en skandinav. Men idén kommer trion, visserligen att kunna göra sig förstådd inbördes, men det kna dröja länge, och samtalen rör sig sällan utanför de dagliga bekymrens starkt begränsande sfär. Praktiskt taget aldrig kommer man så långt som till en analys av orsakerna, delikten, till fångenskapen. Chansen att en medfånge någonsin får veta vem Raoul Wallenberg är, vilken roll han spelat o. s. v. är följaktligen synnerligen minimal. Att det nu slutligen skett får skrivas på slumpens konto.

Behandlingen av de politiska fångarna är numera — i den mån mina och mina närmaste medfångars erfarenheter kan anses normerande — betydligt humanare än de två, tre första åren efter kriget, så tillvida att tortyr endast undantagsvis förekommer, för Herr X. Samtliga politiska fångar betraktas som rann-

sakningsfångar även om de suttit 5, 6, ja, ändå upp till 10 år i fängelset.

Varje förhørsledare har till uppgift att plocka fram en "bekännelse", och förhören fortsätter därför tills vederbörandes "skuld" kunnat påvisas, vilket är förutsättningen för en dom. Självt har jag under mina fem fängelseår i Moskva förhört av 37 olika NKWD-officerare. Metoden går alltså ut på att "mjuka upp" vederbörande fångar genom långvarigt kvarhållande i rannsakningsfängelset. Ännu de sista dagarna i fängelset visste jag inte, om jag skulle bli frikänd eller dömas till tvångsarbete i Sibiriens koncentrationsläger, den vanliga straffformen. Frigivningen kom lika oväntat som häktningen.

Ofta kan det gå både månader och år mellan varje förhör. Men man är aldrig riktigt säker — när man minst väntar det kommer en ny våg av förhör. Och dessa är mestadels synnerligen påkostade. Vid förhören får fångarna upplysningar om det politiska läget i världen, men tyvärr alltid vilseledande. Det skulle inte förvåna mig om man t. ex. för Wallenberg hävdade att Sverige nu har kommunistisk regim. Kriget på Korea omtalades först långt efter dess början, och på samma sätt är det med andra världshistoriska händelser.

Korrekt upplysningar om familjerna

Märkligt nog tycks däremot de underrättelser fångarna får om sina anhöriga, händelser i familjen o. s. v., vara korrekta. Som exempel kan nämnas att en österrikisk fånge underrättades om att hans son gift sig och fått ett barn, att dottern fått arbete på en angiven plats, och dessa upplysningar har sedan visat sig vara riktiga.

Livet i de tre fängelserna är i stort sett outhärligt tröst, inte minst därför att varje form av arbete är förbjudet för fångarna. Utspisningen är monoton som allt annat. Matransonerna i de tre fängelserna är varierande. I Lefortovskajas "politiska avdelning", som endast omfattar 220 celler, är förplägnaden något bättre än i de båda andra men ändå i knappaste laget.

I det stora Botyrkafängelset Botyrka ser matsedeln ut på följande sätt:

Frukost: En tallrik kascha-gröt och en kopp tesurrogat samt dagsranson av bröd, 500 gram. **Middag:** En tallrik bortscht (ett slags tunn kålsoppa). **Kvällsvard:** En kopp tesurrogat. Ibland får man i stället för den eviga kålsoppan potatismos, vilket av fångarna är livligt uppskattat som omväxling. En gång var eller varannan vecka är det tilldelning av "friska vitaminer", vilket består av en matsked röd-

betor, litet sallad eller en rå lök, allt utan varje slag av kryddor.

Inte helt rättslösa

Mått blir man sällan av denna kost, men man svälter inte heller ihjäl. Märkligt nog har det hänt att sockersjuka — som givetvis inte får insulin i fängelset — blivit friska tack vare den vitaminfattiga kosten. Generellt kan man säga, att maten i Botyrka är tillräcklig men dålig, i Lefortovskaja bättre men knappare.

Trots den stränga behandlingen är fångarna i fråga om förplägnaden inte helt rättslösa. Om en ansvarig på provianteringsavdelningen eller i fängelseköket gjort sig skyldig till allt för grova stölder ur proviantförråden, så att

fångarnas ransoner blir alltför påtagligt lidande, kan anmälan göras till fängelseledningen, och om protesterna upprepas tillräckligt ihärdigt kan det hända att ändring kommer till stånd.

Promenaderna på fängelsegården, en kvart varje gång, är egentligen den mest efterlängtda omväxlingen i fängelselivet, åtminstone på sommaren. På vintern är de mindre omtänkta, då fångdräktarna inte förslår mot den ofta stränga kylan. Tyvärr blir promenaderna på grund av en del fångvaktares lättja eller nonchalans ibland ganska oregelbundna. Uppvärmningen i fängelserna är någorlunda hygglig, men någon riktigt ordentlig värme är det sällan.

Den psykiska pressen är självfallet det avgörande momentet i sovjetfängelserna. Unga och friska personer med nerverna i behåll har lättare att uthärda än äldre. Jag har dock sett även män i 60-70-årsåldern, män som vistats i de fruktade fängelserna upp till ett tiotal år. De fysiska strapatserna är för friska människor lättare att uthärda. Det är ju faktiskt så, att människor t. o. m. har större förmåga att uthärda fysiska lidanden. COSTA.

9 JAN. 1952

A. Ben

Diplomatkamrat till Wallenberg fånge hos Sovjet

Av GUNNAR D. KUMLIEN

ROM 8 jan. — (ST) Ett uppseendeväckande parallellfall till Wallenberg, vilket också direkt har med B-avdelningen på svenska budapestlegationen att göra, kommer i dagarna till allmänhetens kännedom genom en bok som skrivits av en av de italienska diplomater som satt i samma fängelse som Wallenberg i Moskva.

Det är den f. d. sekreteraren vid italienska legationen i Bukarest, Franco Trandafilos, som omtalar att han under flera månader år 1948 delade cell i Butyrskaja-fängelset med en annan medlem av svenska legationens B-avdelning i Budapest vid namn Henry Tomson.

Tomson, som uppgav sig vara norrman till börden men med rysk mor, förklarade sig förstå lika litet som Wallenberg, varför han hölls i fängelse av ryssarna och till på köpet på en diet så urusel, att fångarna så gott som alla fick både skörbjugg och magsår.

Tomson, som talade obehindrat ryska, hade enligt egen uppgift haft till speciell funktion

på B-avdelningen att ta hand om sovjetryska medborgare, eftersom Sverige då var skyddsmakt i Ungern för Sovjetunionen.

Han berättade vidare att han blivit bortförd i bil på samma sätt som Wallenberg och ungefär samtidigt. Under färden till okänd destinationsort blev han plötsligt i bilen slagen i huvudet bakifrån, så att han förlorade medvetandet. När han kom till sans igen, befann han sig i en kaserne i utkanterna av Budapest och blev omedelbart utsatt för långa, nervslitande förhör vilka alla — liksom fallet var med Wallenberg — gick ut på att ryssarna mistänkte honom för spionage.

Under ett flyganfall lyckades det emellertid Tomson att i den allmänna villervällan fly genom ett fönster och ta sin tillflykt i en vännas bostad, varifrån han förvägs försökte komma i förbindelse med svenska legationen. Slutligen infångades han igen, när ryssarna finkammade kvarteret, och fördes till Moskva med flyg, där han så småningom hamnade i samma cell som den italienske diplomaten från Bukarest.

Enligt Trandafilos mening, vilken överensstämmer med de andra italienska diplomaternas, som släpptes samtidigt — tack vare en utväxling med sovjetryska medborgare som hölls i fängsligt förvar i Italien för spionageverksamhet — hålls såväl Wallenberg som Tomson i fängelse uteslutande som eventuella bytesobjekt när och om så skulle påfordras.

Därför överraskade det i högsta grad såväl Trandafilos som de andra italienska diplomaterna i samma grupp, att de svenska myndigheterna lät sig det enastående tillfället gå ur händerna att arresteras någon av storspionen Anderssons ryska kontaktmän och fördrä t. ex. Wallenberg i utbyte.

Enligt deras mening är utväxling efter orientalisk köpslagan fram och tillbaks, liksom skett i deras fall, det enda argument ryssarna förstår. Att hoppas någonting av diplomatiska vädjanden eller påtryckningar anser Trandafilos vara utsiktslöst och sticker inte under stol med det i sin bok.

R 18 AB
5.1-52

Nytt ljus över Raoul

Wallenbergs öde Cellgranne

1949 berättar

I Moskvafängelset Lefortovskaja

Sensationellt dokument i tyskt arkiv ger bevis

Genom ett nytt, sensationellt vittnesmål av en ur sovjetrysk fångenskap frigiven person kan det nu bevisas, att Raoul Wallenberg ännu i slutet av 1949 och troligen åtminstone i början av 1950 befann sig i det stora Moskva-fängelset Lefortovskaja. Uppgifterna härom har sedan några månader tillbaka funnits i ett märkligt aktstycke i den tyska hjälporganisationen Suchdienst's arkiv, där det nu genom en lycklig tillfällighet påträffats av en AB-medarbetare. Denne har därefter kontaktat den frigivne och fått uppgifterna bekräftade av honom personligen.

Genom det vittnesmål, som för en tid sedan framlades av den italienske diplomaten de Mohr, kunde Wallenbergs öde klärläggas t. o. m. 1948. Genom de nya uppgifter Aftonbladet i dag, är i tillfälle att delge sina läsare belyses den svenske diplomatens öde ytterligare ett år närmare i tiden. Av säkerhetsskäl har en del namn och andra upplysningar måst utelämnas, men materialet i sin helhet har delgivits Wallenbergskommittén, som därigenom fått nya, tungt vägande bevis i sina händer.

'Fångtelegrafen' gav besked om Raoul Frigiven bekräftar dokument för AB

MÜNCHEN (AB) Knappt har Raoul Wallenbergs öde genom den italienske diplomaten de Mohrs märkliga vittnesmål kunnat klargöras fram till 1948 förrän genom lyckliga omständigheter ett sensationellt dokument kommer i dagen och visar, att den unge svenske diplomaten ännu i slutet av 1949 var vid liv och befann sig i det stora moskvafängelset Lefortovskaja.

Det finns alla skäl att antaga, att Wallenberg förvarades i detta fängelse även åtminstone i början av år 1950. Några som helst svårigheter bör sålunda inte föreligga för de sovjetryska myndigheterna att besvara svenska utrikesdepartementets hänvänelser och lämna alla önskade upplysningar om Wallenberg. Lefortovskaja användes liksom Botyrka- och Lubjankafängelserna huvudsakligen för förvaring av NKWD:s politiska fångar.

Det var en ren tillfällighet, som gjorde att jag påträffade det uppseendeväckande dokumentet. Och därtill fogade ytterligare lyckliga omständigheter det så, att jag kort efteråt lyckades kontakta dess upphovsman, vilken till alla delar personligen bekräftade uppgifterna riktighet. Hänsyn till vissa personers säkerhet gör det tyvärr nödvändigt att här utelämna en del namn och uppgifter, men alla upplysningar har delgivits Raoul Wallenbergs familj och Wallenbergskommittén och står följaktligen även till UD:s förfogande.

Redan själva upptäckten av dokumentet är en märklig historia, som förtjänar att relateras. Låt oss alltså börja från början.

Våra läsare kan säkert erinra sig, att Aftonbladet vid åtskilliga tillfällen sökt hjälpa en grupp flyktingar från Gammalsvenskby, vilka efter kriget under svåra förhållanden levde i Tyskland. Genom tidningens initiativ har också de senaste åren åtskilliga av dessa flyktingar kunnat beredas en fristad i rige.aktionen har i hög grad understöts av den tyska hjälporganisationen Suchdienst, en avdelning av tyska Röda korset, som i sina kartotek haft över 11 miljoner flyktingar registrerade. Inom Suchdienst har Aftonbladets hjälpaktion för gammalsvenskbyflyktingarna skattats mycket högt, det omvittnades inte minst när jag i anslutning till aktionen i fråga skulle göra ett reportage hos den tyska hjälporganisationen.

Ett märkligt dokument

Vid mitt samtal med en avdelningschef, som visat mig mycket stort tillmötesgående, frågade denne plötsligt:

— Är det här dokumentet av intresse för er?

Jag började bläddra i dokumentet. Det bar överskriften "Uppteckningar av frigivne Herr X. Angående politiska fångar i Moskvafängelser".

Innan jag hann fördjupa mig mera ingående i handlingen, sade avdelningschefen:

— Det här aktstycket är så till vida intressant som den frigivne i fråga har ett alldeles ovanligt gott minne. Ni får inte glömma att det är rigoröst förbjudet för de av NKWD (hemliga ryska polisen) frigivna fångarna att föra med sig ens den minsta lilla papperslapp eller anteckning. Den frigivne — dokumentets upphovsman — har emellertid i minnet bevarat namnen på över 60 av sina medfångar, alltså namn på människor, som man till största delen inte hört ett ljud ifrån allt sedan krigets slut. Det rör sig dessutom i viss utsträckning om människor, som den frigivne Herr X inte ens sett med sina egna ögon.

Min nyfikenhet var väckt. Aktstycket jag höll i min hand utgjordes av långa listor med namn — de flesta tyska — på förutvarande diplomater, ämbetsmän, professorer, funktionärer i nazistpartiet, tidningsmän o. s. v. Under varje namn fanns kortfattade anteckningar med de uppgifter den frigivne Herr X hade att lämna om var och en av medfångarna i de Moskvafängelser, där han själv till helt nyligen, tillbringat efterkrigstiden.

Det var tragiska livsöden dokumentets knapphändiga notiser blottade.

Svensk utan namn

När jag hunnit fram till aktstyckets sista blad kom sensationen! På det skära papperet läste jag följande:

"Nr 61. En svensk, vars namn jag icke kan erinra mig. Denne svensk var cellgranne till Herr Y, vilken senare, år 1949—1950 blev min cellkamrat. Genom Herr Y fick jag veta, att denne svensk 1943 eller 1944, sändes till Budapest för att inom möjligheternas ram bistå judarna i Budapest mot de nazistiska raslagarna."

Som en blixt från klar himmel slog det mig — det kan inte vara fråga om någon annan än Raoul Wallenberg! Jag behärskade mig emellertid och frågade, om man inom Suchdienst kunde lämna upplysning om den obekante svenskens namn eller andra detaljer.

Svaret blev nekande.

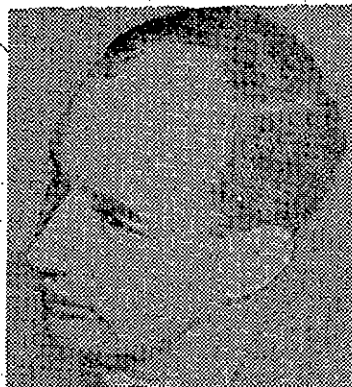
Vad skulle jag göra? Här låg sedan flera månader tillbaka ett dokument med uppgifter om Raoul Wallenberg, och ingen tycktes ana, vilket dramatiskt fynd jag gjort. Nästan automatiskt frågade jag:

— Finns det någon chans för mig att få kontakt med den frigivne Herr X?

— Naturligtvis! kom svaret omedelbart. Avdelningschefen gav mig så adressen men bad mig förhålla mig diskret och försiktig.

Hos den frigivne

Nästa dag satt jag hemma hos den frigivne Herr X, vilken genom sin kortfattade notis så oväntat kastat nytt ljus över Raoul Wallenbergs öde och bevisat att svensken ännu i slutet av 1949 befann sig i Lefortovskajafängelset i Moskva. Hans verkliga namn och hans nationalitet kan tyvärr här icke omtalas, då redan detta skulle kunna sätta andras liv på spel.

RAOUL WALLENBERG
fången i Lefortovskaja.

Till att börja med var han tämligen reserverad, ja, snarast mistrogen. Jag förklarade emellertid genast anledningen till mitt besök och frågade rakt på sak, om han kunde erinra sig namnet på den svensk, vars cellgranne hans egen cellkamrat Herr Y varit. Nu tinade han upp.

— Det kan jag tyvärr inte, svarade han småleende. Ni har själv sett, att jag har ett gott minne, men alla namn kunde jag beklagligtvis inte minnas. Det är helt enkelt omöjligt, inte minst därför att de representerade så många olika nationaliteter och för mig ofta hade en främmande klang.

— Kan ni ännu en gång tala om, hur det kom sig, att ni gjorde anteckningen om den för er obekante svensken?

— Gärna — men först vill jag veta hur det kommer sig, att ni i så hög grad intresserar er för hans öde.

Jag svarade, att jag skulle göra det, så snart Herr X slutat sin säkerligen tämligen kortfattade redogörelse.

teket och samtal med cellkamraterna och med grannarna i alla fyra väderstrecken...

— Vad menas med "samtal i alla fyra väderstrecken"?

— Med cellgrannarna till höger och till vänster och — om möjligt — över och under ens egen cell.

— Genom knackningar?

— Stämmer. Genom knackningar. Ni som inte i likhet med mig är efter år vistats bakom fängelsemurar, kan nog knappast föreställa er, hur mycket som faktiskt tränger igenom fängelsemurarna, även murarna i ett NKWD-fängelse. Men blir man överraskad av vakterna under ett knackningssamtal, blir det hårda straff.

— I slutet av år 1949 fick jag en ny cellkamrat. Det var Herr Y. Dag efter dag samtalade vi om våra och andras upplevelser i de olika fängelser; där vi förvarats. Herr Y kom närmast från Lefortovskaja-fängelset, och han skildrade för mig även många av de människorna han haft kontakt med i detta fängelse.

Under sina skildringar av sina cellgrannar kom han även att berätta om den för mig obekante svensken, vilken varit Herr X:s närmaste cellgranne även då han själv flyttades bort från Lefortovskaja. Herr Y omtalade att svensken under kriget — något av åren 1943 eller 1944 — sänts till Budapest i diplomatisk mission för att i största möjliga utsträckning rädda de ungerska judarna undan Hitlers raslagar. Just detta kom troligen att fästa sig särskilt i mitt minne, eftersom det ju var fullkomligt ologiskt, att denne svensk, som så intensivt arbetat mot nazisterna, nu i årtal suttit i fängelse hos nazisternas fiender ryssarna.

— Sannolikt omtalade Herr Y även namnet på den unge svensken, som varit hans cellgranne, men jag måste tillstå, att det nu fallit mig ur minnet. Det är verkligen beklagligt, men mycket mer har jag nog inte att berätta om honom... Så blev det min tur. Jag klar gjorde för den frigivne sovjetfängingen, vem Raoul Wallenberg var och vad han har att betyda för den svenska offentligheten och för hela den civiliserade världen. Hur ofattbart det var för svenskarna, att just en sådan man hölls inspärrad av ryssarna...

Vid min sista anmärkning kru-

sade ett bittert leende Herr X:s läppar:

— Om jag skulle skildra några av mina medfångars lidandeshistoria för er, sade han, skulle säkert inte mycket återstå för er att förvånas över...

Misstag uteslutet

— Tillåt mig fråga ännu en gång, avbröt jag, är ni fullkomligt övertygad om att ni inte misstagit er på någon punkt i fråga om Raoul Wallenberg?

— Misstagit mig! utbrast Herr X. Varje misstag är uteslutet. Ni får inte glömma, att för oss fångar var allt som hände i fängelserna intressant, och allt blev också bekant för oss. Så snart någon fördes bort till förhör, så snart en ny fånge kom till fängelset fick väggarna liv, och knackningstelegrafen förde nyheten vidare.

Även om jag inte sett Wallenberg med mina egna ögon — åtminstone så vitt jag vet — är jag fullständigt övertygad om att varje misstag är uteslutet. Kan-ske inte minst därför att jag inte kommer ihåg hans namn, men däremot just det som i fängelset gjorde ett så starkt intryck på mig — det ologiska, det för vår västeuropeiska mentalitet så ofattbara däri att en man som bistått offren för Sovjets fiender nu hölls inspärrad i fängelse just av samma Sovjet! Detta minnesgods är för mig avgörande — jag har icke misstagit mig.

— Och vid vilken tidpunkt blev Herr Y er cellkamrat? frågade jag ännu en gång.

— I slutet av 1949. Vi logerade tillsammans även 1950.

— Det innebär alltså, att Raoul Wallenberg hela året 1949 var cellgranne till Herr Y?

— Ja.

Samtalet med den från sovjetfängelset frigivne Herr X varade över två timmar. Mycket av det han berättade får ännu inte delges allmänheten för att inte ytterligare öka olyckliga människors lidanden och sätta deras liv på spel. Men i en följande artikel skall jag likväl med Herr X:s tillstånd skildra förhållandena i de tre stora moskvafängelserna, då det givetvis bör intressera den svenska allmänheten att erfara under vilka betingelser Raoul Wallenberg tillbragt sina år i dessa fängelser.

COSTA.

Fängelsetelegrafen

— Gott! Jag beklagar bara, att det jag har att berätta inte är så värst mycket. Ni förstår, i de tre stora fängelserna i Moskva förvaras mestadels två eller tre fångar i var och en av de små cellerna. Man får inte arbeta — och det är i och för sig en hård straffform — man får inte skriva och allt "privat" samröre med fängelsepersonalen är strängt förbjudet. Den enda återstående formen av tidsfördriv är alltså de ryska böckerna från fängelsebiblio-